

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR
KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I
PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U
ADOLESCENCIJI**

MASTER RAD

Mentor:

dr Aleksandra Hadžić, profesor

Kandidat:

Sanja Kos

Banja Luka, 2020. godine

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PREDICTOR OF
FRIENDSHIP QUALITY AND PEER ACCEPTANCE IN
ADOLESCENCE**

MASTER THESIS

Mentor:

PhD Aleksandra Hadžić, professor

Candidate:

Sanja Kos

Banja Luka, 2020.

Mentor: dr Aleksandra Hadžić, vanredni profesor, Studijski program Psihologija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati doprinos emocionalne inteligencije u objašnjenju kvaliteta prijateljskih odnosa i prihvaćenosti od strane vršnjaka u adolescenciji. Ispitan je i odnos emocionalne inteligencije sa samopoštovanjem i usamljenošću adolescenata, kao i da li postoje razlike među polovima u izraženosti emocionalne inteligencije.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 235 učenika iz četiri srednje škole sa teritorije grada Prijedora, prosječnog uzrasta 18 godina. U istraživanju su korištene skraćene verzije sljedećih instrumenata: Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić, 2002), Situacioni test razumijevanja emocija (STEU; MacCann & Roberts, 2008), Upitnik kvaliteta prijateljskih odnosa, Upitnik prihvaćenosti u školi, jednoajtemska skala opšte usamljenosti, troajtemska skala samopoštovanja sačinjena za potrebe ovog istraživanja.

Rezultati ukazuju da su dimenzije emocionalne inteligencije, uočavanje i razumijevanje emocija i ukupan skor sa situacionog testa razumijevanja emocija značajni prediktori kvaliteta prijateljskih odnosa. Kao statistički značajan prediktor prihvaćenosti od strane vršnjaka javila se dimenzija emocionalne inteligencije regulacija i upravljanje emocijama koja značajno predviđa i usamljenost i samopoštovanje adolescenata. Pored nje značajan prediktor usamljenosti je i dimenzija razumijevanja emocija. Samo mjere dobijene upitnikom samoprocjene emocionalne inteligencije (UEK) statistički značajno koreliraju sa samopoštovanjem. Nađena je očekivano negativna korelacija emocionalne inteligencije sa usamljenošću adolescenata. Adolescenti ženskog pola imaju veće prosječne vrijednosti na svim dimenzijama emocionalne inteligencije, ali statistički značajna razlika nađena je samo za situacioni test razumijevanja emocija (STEU). Naši rezultati ukazuju da emocionalna inteligencija ima značajnu ulogu u vršnjačkim odnosima adolescenata, te da su dimenzije upitnika samoprocjene emocionalne inteligencije bolji prediktori vršnjačkih odnosa.

Ključne riječi: emocionalna inteligencija, kvalitet prijateljstva, prihvaćenost, samopoštovanje, usamljenost, adolescencija

Naučna oblast: Društvene nauke

Naučno polje: Psihološke nauke

CERIF klasifikacija: S260 – Psihologija

Tip odbrane licence Kreativne zajednice: Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada (CC BY – NC – ND)

Mentor: PhD Aleksandra Hadzic, Associate Professor, Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PREDICTOR OF FRIENDSHIP QUALITY AND PEER ACCEPTANCE IN ADOLESCENCE

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the contribution of emotional intelligence in explaining friendship quality and peer acceptance in adolescence. The relationship between emotional intelligence, adolescents' self-esteem and loneliness was examined, as well as gender differences in emotional intelligence.

The survey was conducted on a sample of 235 students from four high schools in Prijedor, with an average age of 18 years. We used shortened versions of the following instruments: Emotional Competence Questionnaire (UEK-45; Takšić, 2002), Situational Test of Emotional Understanding (STEU; MacCann & Roberts, 2008), Friendship Quality Questionnaire, Peer Acceptance Questionnaire, a single-item scale of loneliness, and a three-item self-esteem scale designed for the purposes of this research.

The results indicate that the dimensions of emotional intelligence, emotional perception and understanding and the total score from the situational test of emotional understanding are significant predictors of the friendship quality. Emotional regulation and emotional management significantly predicted peer acceptance, loneliness and self-esteem. Emotional perception and understanding significantly predicted loneliness. Self-esteem significantly correlate with self-assessment emotional intelligence. We observed the expected negative correlation between emotional intelligence and loneliness. Female adolescents had higher mean scores across all dimensions of emotional intelligence, but a statistically significant difference was found only for situational test of emotional intelligence (STEU). Our results indicate that emotional intelligence plays a significant role in adolescent peer relationships, and that self-assesment emotional intelligence is better predictor of peer relationships.

Keywords: emotional intelligence, friendship quality, peer acceptance, self-esteem, loneliness, adolescence

Scientific area: Social Science

Scientific field: Psychology

CERIF Classification: S260 – Psychology

Type of selected license of Creative Community: Attribution - NonCommercial – NoDerivs (CC BY – NC – ND)

SADRŽAJ

UVOD	1
<i>Emocionalna inteligencija</i>	1
<i>Prijateljstvo i prihvaćenost u adolescenciji</i>	4
<i>Usamljenost</i>	6
<i>Samopoštovanje</i>	7
<i>Istraživanja emocionalne inteligencije</i>	7
Problem istraživanja	9
Cilj istraživanja	9
Hipoteze istraživanja	9
METOD	12
<i>Tip istraživanja i varijable</i>	12
<i>Ispitanici</i>	12
<i>Instrumenti</i>	13
<i>Postupak ispitivanja</i>	14
<i>Statistička obrada podataka</i>	15
REZULTATI	16
<i>Predviđanje kvaliteta prijateljskih odnosa na osnovu mjera emocionalne inteligencije</i>	19
<i>Predviđanje prihvaćenosti od strane vršnjaka na osnovu mjera emocionalne inteligencije</i>	21
<i>Predviđanje usamljenosti adolescenata na osnovu mjera emocionalne inteligencije</i>	22
<i>Predviđanje samopoštovanja adolescenata na osnovu mjera emocionalne inteligencije</i>	24
<i>Razlike između adolescenata muškog i ženskog pola na mjerama emocionalne inteligencije</i>	26
DISKUSIJA	27
LITERATURA	33
PRILOZI	35
<i>Instrumenti korišteni u istraživanju</i>	36

Uvod

Adolescencija je jedan od najzahtjevnijih perioda razvoja u toku života. Tokom tog perioda mladi doživljavaju razne promjene pa tako i one kada su u pitanju interpersonalni odnosi. Za adekvatan razvoj u adolescenciji od velikog značaja su odnosi sa vršnjacima i formiranje prijateljskih odnosa. Značaj odnosa sa roditeljima slabi, dok sve važniji postaje odnos sa vršnjacima. Odnosi sa vršnjacima nužni su za zdrav kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj. Emocije su jezik socijalnog života kod ljudi – one daju naznake obrazaca koji uzajamno povezuju ljude. Emocije su glavni pokretač raspoloženja svakog pojedinca, njegovih odnosa sa drugim ljudima i cijeloga društvenog života, one povezuju pojedinca sa svijetom ljudi, stvari i događaja (Oatley i Jenkins, 2003). Kako bi se formirali adekvatni prijateljski odnosi važna je emocionalna inteligencija, ona je značajna u svim periodima života pojedinca, ali najviše i najsnažnije se razvija u periodu adolescencije, što potvrđuje i transferzalno istraživanje na velikoj količini ispitanika širokog raspona hronološke dobi (Vučenović i sar., 2014). Adolescentska dob je period intenzivnog razvoja pojedinca, pa tako i na emocionalnom planu, te se smatra periodom povećane emocionalne osjetljivosti. Zbog toga bi emocionalna inteligencija mogla imati veće značenje za prilagođavanje u toj dobi, no malobrojna su istraživanja koja to ispituju (Babić, 2004).

Emocionalna inteligencija

Sami počeci stvaranja konstrukta emocionalne inteligencije (EI)¹ vežu se najuže uz teorije o socijalnoj inteligenciji, koje je među prvima opisivao Torndajk (1920), kao sposobnost razumijevanja i upravljanja drugima i uspješnog djelovanja u međuljudskim odnosima (Blekić, 2016). Kasnije je i Gardner 80-ih godina ponudio koncept višestrukih inteligencija među kojima izdvaja i interpersonalnu i intrapersonalnu inteligenciju. Interpersonalnu inteligenciju je definisao kao sposobnost uočavanja i razumijevanje osjećanja, želja, motiva i namjera drugih ljudi, dok je intrapersonalna inteligencija sposobnost uočavanja i razumijevanja sopstvenih osjećanja, želja, motiva i namjera (Davis i sar., 2011).

Međutim, pojam, definicija i prva istraživanja emocionalne inteligencije u literaturi se pojavljuju devedesetih godina prošlog vijeka u radovima Mayera i Saloveya koji je definišu kao sposobnost praćenja svojih i tuđih osjećanja i emocija te upotreba tih informacija u

¹ U daljem tekstu ćemo koristiti kao skraćenicu za emocionalnu inteligenciju.

razmišljanju i ponašanju (Salovey i Mayer, 1990; prema Takšić i sar., 2006), a model strukture takvih procesa uključivao je:

- a) procjenu i izražavanje emocija kod sebe i drugih;
- b) regulaciju emocija kod sebe i drugih;
- c) upotrebu emocija u adaptivne svrhe.

Prema mišljenju samih autora, ova definicija naglašava samo opažanje i regulaciju emocija, a ispušteno je razmišljanje o osjećanjima. Tako kasnije predlažu revidiranu definiciju, prema kojoj emocionalna inteligencija uključuje sposobnost brzog zapažanja, procjene i izražavanja emocija; sposobnost uviđanja i generisanja osjećaja koji olakšavaju mišljenje; sposobnost razumjevanja emocija i znanje o emocijama; i sposobnost regulisanja emocija u svrhu promocije emocionalnog i intelektualnog razvoja (Mayer i Salovey, 1997; prema Takšić i sar., 2006). Druga verzija modela proširena je za jedan nivo sposobnosti. Četiri sposobnosti poredane su prema složenosti psihičkih procesa koje uključuju od jednostavnih (zapažanje i izražavanje emocija) do složenih (svjesnost, refleksivnost i regulaciju emocija). Svaka sposobnost pobliže je opisana sa još četiri sposobnosti poredane od lijeva na desno prema razvojnem načelu: ranije razvijene sposobnosti se nalaze na lijevoj strani, a one kasnije razvijene i više integrisane pojavljuju se na desnoj strani (Takšić i sar., 2006). Nivoi sposobnosti po modelu Mayera i Saloveya su:

- a) percepcija, procjena i izražavanje emocija;
- b) emocionalna facilitacija mišljenja;
- c) razumijevanje i analiziranje emocija i
- d) upravljanje emocijama.

Od ljudi visoke emocionalne inteligencije očekuje se da brže napreduju kroz spomenute sposobnosti i da ih savladaju u većem broju (Salovey i Sluyter, 1997; prema Babić, 2004).

Pojava novog konstrukta EI nije izazvala veći odjek i zanimanje akademskih psihologa. Međutim, kada je Goleman objavio knjigu „Emocionalna inteligencija“ s podnaslovom „Zašto je važnija od IQ?“ i koncept predstavio široj publici, praktični interes koji je pobudila bio je brz i intenzivan te je višestruko nadvladao naučne interese (Hajnc i Vučenović, 2013).

Mayer i saradnici su predložili podjelu teorijskih modela EI u dvije velike grupe na tzv. „mješovite modele“ koji konceptualizuju EI kao raznolik koncept koji uključuje aspekte ličnosti, kao i sposobnost zapažanja, obrade, razumijevanja i upravljanja emocijama, te

motivacijske faktore i afektivne dispozicije i modele EI kao sposobnosti koji se fokusiraju na sposobnosti procesuiranja afektivnih informacija (Babić, 2004). Podjela je rezultat nastojanja zagovornika oba teorijska smjera da EI odrede kao samostalnu dimenziju koja je različita od crta ličnosti i inteligencije (Hajncel i Vučenović, 2013).

Prilikom mjerenje EI najčešće se spominju dva pristupa: samoprocjena vlastitih sposobnosti i ispitivanje EI testovima učinka. Operacionalizacija konstrukta EI pomoću skala samoprocjene vlastitih sposobnosti bila je prisutna u početku, kada su testirani različiti modeli EI. Počivala je na Bandurinoj pretpostavci da se ljudi uglavnom ponašaju u skladu sa svojim mišljenjima i stavovima (Bandura, 1977; prema Takšić, 2006). Ovaj metod, odnosno vrijednosti koje se dobijaju njegovom primjenom okarakterisane su kao previše subjektivne i nedovoljno validne (Mayer, Caruso i Salovey, 2000; prema Lepir, 2016). Problemi mjerenja skalama samoprocjene potaknuli su istraživače na razvoj testova EI sa zadacima pronalaženja tačnog odgovora u emocionalno – socijalnim situacijama (Hajncel i Vučenović, 2013). Mayer, Caruso i Salovey (2000; prema Lepir, 2016) ukazuju na prednost mjerenja putem testova jer u svom teorijskom konstrukt EI posmatraju kao sposobnost, te ističu da je kao takvu treba mjeriti testovima, a ne upitnicima samoprocjene, jer mjera koja se dobija tim putem predstavlja pouzdanu informaciju o sposobnosti na datom zadatku. Međutim, problem koji se javlja kod testova učinka jeste „tačno“ rješenje. Tačan odgovor na testu EI se određuje na osnovu slaganja sa ostatkom grupe, jer je prema modelu Mayera i Saloveya (1996;1997) emocionalno znanje ugrađeno u opšti socijalni kontekst komunikacije i interakcije (Takšić, 2006). Pored slaganja sa ostatkom grupe, tzv. konsenzus metod, postoje još i target metoda, kod koje sam autor testa određuje tačan odgovor, i metoda eksperata, u kojoj ekspert određuje tačan odgovor na testu (Takšić, 2006).

Kada se govori o razvoju emocionalne inteligencije, tačnije njenom rastu sa dobi, pretpostavlja se da se radi o krivoj koja je slična krivoj kristalizovane inteligencije (Takšić i sar., 2006). Kristalizovana inteligencija smatra se vidom kognitivnih sposobnosti koji se razvija s iskustvom, s tim da ona ne opada sa starijom dobi već kroz cijeli životni vijek raste (Roberts i sar., 2005; prema Blekić, 2016). Saarni (1999; prema Vučenović i sar., 2014). prikazom razvoja emocionalnih kompetencija, smatra da su one velikim dijelom determinisane djelovanjem socijalnih, kulturnih i ostalih okolinskih činioca na biološku konstituciju organizma. Važnu ulogu za socijalizaciju i razvoj emocionalne inteligencije, osim roditeljskog vaspitnog stila, imaju i drugi činioci poput kognitivno i socio-emocionalnih razvojnih procesa, konstitucije i temperamenta, specifičnih ličnih iskustava, socijalnog modela koje formiraju drugi članovi porodice, vršnjaci ili učitelji, afektivne edukacije u školi,

norme i vrijednosti u zajednici, uticaj medija te intervencijskih tretmana i programa za razvoj EI (Matthew i sar., 2002; prema Vučenović i sar., 2014). Učenje znanja o emocijama započinje u roditeljskom domu i porodičnom okruženju, a nastavlja se kroz školovanje, te nadalje kroz cijeli život u različitim oblicima drugih socijalnih interakcija. Emocionalna znanja se počinju sticati u djetinjstvu, a usavršavaju se cijelog života (Salovey i Sluyter, 1999; prema Vučenović i sar., 2014). Emocije su prva sredstva komunikacije djece sa odraslima (Oatley i Jenkins, 2003). Još u najranijim danima života kod djece je ključna privrženost koju ostvaruju s majkom, a kasnije kad odrastu ključan je kontakt s drugima, upoređivanje sa vršnjacima, saradnja u igri, kontrolisanje sukoba ili neugodnih situacija. Djeca uče kako prevladati određene zapreke u stvaranju odnosa, kako se prilagoditi socijalnim normamam i uklopiti kao društveno poželjna osoba (Blekić, 2016). Važnu ulogu u razvoju EI neki autori pridaju temperamentu. Temperament djeteta, tačnije dimenzije emocionalnosti, reaktivnosti i procesi pažnje, kao dio nasljeđene biološke konstitucije, mogu uticati na rast i razvoj glavnih faceta emocionalne inteligencije, prije svega na regulaciju emocija i nošenje sa stresnim situacijama. S obzirom da je EI sposobnost koja je djelimično biološki određena, to znači da je ujedno i relativno stabilna pa pojedinci sa niskom EI u kasnijim fazama razvoja teško usvajaju emocionalne vještine. Drugim riječima, najvjerovatnije postoji kritični period za oblikovanje emocionalnih vještina, a stručnjaci pretpostavljaju da se radi o nekoliko ključnih godina razvoja tokom djetinjstva i adolescencije (Mathews i sar., 2002; prema Vučenović i sar., 2014). Srednju adolescenciju karakteriše visok kognitivni nivo i kompleksno korištenje mišljenja, potpuni moralni razvoj, apstraktno mišljenje i sposobnost ostvarivanja dubljih emocionalnih odnosa. Očekuje se da će emocionalna kompetentnost biti najviša upravo u ovoj fazi razvoja. S rastom hronološke dobi razvija se sofisticiranije razumijevanje emocija. Zaključci o emocijama postaju kompleksniji s godinama te se za objašnjavanje emocija koristi više informacija, uključuju se moralne varijable, istorijske činjenice, lične informacije, obilježja konteksta (Barden i sar., 1980; prema Blekić, 2016).

Prijateljstvo i prihvaćenost u adolescenciji

Socijalne interakcije s vršnjacima osnova su za razvoj i socijalizaciju djeteta jer socijalni odnosi s vršnjacima imaju uticaj na razvoj socijalnih vještina, vrijednosti i stavova, mentalnog zdravlja, kontrolu emocija, razvoj polnog identiteta, samosvjesti i samopouzdanja, tolerancije i vještina komunikacije (Simel i sar., 2010). U namjeri da razjasne šta čini prijateljstvo Bukowski i Hoza (1989) ukazali su na to da postoje bar dvije dimenzije vršnjačkih odnosa: *popularnost* (prihvaćenost od strane vršnjačke grupe) i *prijateljstvo* koje

predstavlja uzajaman odnos (Demir i sar., 2004). Potrebu za pripadanjem djeteta zadovoljava putem prihvaćenosti i poželjnosti, dok potrebu za bliskošću i intimnošću zadovoljava u odnosu s jednim prijateljem. Odnos grupe prema djetetu, kao mjera popularnosti, može se opisati pomoću dvije dimenzije: prihvatanje i odbijanje. Stepent svidanja i atraktivnosti određuje dimenziju prihvatanja, dok je odbijanje određeno stepenom nesimpatije i nesvidanja (Bukowski i sar., 1996; prema Simel i sar., 2010).

Mjerenje popularnosti temelji se na sociometrijskom mjerenju, a najčešća je tehnika nominacije ili biranja, koju je 1934. godine razvio Moreno. Ovom tehnikom moguće je odabrati dva kriterijuma biranja: pozitivan i negativan. Pozitivan kriterijum biranja od djece traži odabir određenog broja vršnjaka s kojima bi najradije proveli slobodno vrijeme ili su mu najdraži prijatelji i sl. Negativni kriterij biranja se zasniva na odabiru djece s kojom konkretno djetet nikad ne bi provelo vrijeme ili su mu najmanje dragi (Simel i sar., 2010).

Teorijska tumačenja ukazuju na to da prijateljstvo predstavlja jedinstveni kontekst socijalnog, emocionalnog i kognitivnog razvoja pojedinca. Prijateljstvo je, prije svega emocionalan odnos i prijatelji međusobno gaje specifična osjećanja, koja se protežu od svidanja i zadovoljstva do prijateljske ljubavi i poštovanja. Prijateljstvo se određuje kao odnos jednakih u pravima i moći (Bukowski i sar., 1996; prema Kuruzović, 2016). Smatra se da je prijateljstvo uzajaman odnos privlačenja između dvoje pojedinaca istog pola recipročne interakcije koja im omogućava zadovoljenje potrebe za druženjem, intimnošću i prisnošću (Klarin, 2000; prema Simel i sar., 2010). Mjera prijateljstva podrazumijeva obostran izbor između dvije osobe, ali i kvalitet odnosa između najboljih prijatelja. Najčešće dobiti koje donosi prijateljstvo su emocionalna sigurnost, pozitivna slika o sebi, socijalna kompetencija, zadovoljenje potrebe za intimnošću, usvajanje prosocijalnog ponašanja i zadovoljstvo (Simel i sar., 2010). Popularnost i prijateljstvo iako različite dimenzije vršnjačkih odnosa imaju i nešto zajedničko. Ono što ih povezuje jeste svidanje kao emocija privlačnosti, koja je pretpostavka ili opis i za status u grupi i za odnos s najboljim prijateljem. Bukowski i sar. (1996; prema Simel i sar., 2010) zaključuju da biti popularan ne znači imati prijatelja, iako popularna djeca češće imaju bliskog prijatelja nego djeca koja nisu popularna, jer su više u prilici sklapati prijateljstva.

Važnost popularnosti i prijateljstva se mijenja sa uzrastom. Sullivan (1953; prema Bukowski i sar., 1993) navodi da u periodu djetinjstva veća važnost se pridaje prihvaćenosti od strane vršnjaka i uključenosti u grupu. Dok kasnije u adolescenciji važniji postaje odnos sa najboljim prijateljem. Period adolescencije, kao period izazova i mogućnosti, donosi promjene u prijateljskim odnosima. Neke od osnovnih promjena jesu češća interakcija,

snažniji emocionalan intenzitet, intimnost, povjerenje i posvećenost. Druženje je učestalije u ovom periodu, a u zajedničkim aktivnostima, vrijeme se sve više popunjava razgovorom o različitim temama i razmjeni mišljenja (Hartup i sar., 1993; prema Kuruzović, 2016).

Kao važan element socijalne interakcije u adolescenciji javlja se socijalna podrška koju definišemo kao dostupnost osoba na koje se oslanjamo, koje nam daju do znanja da se brinu o nama i da im je stalo do nas (Živčić-Bećirević, 1996; prema Klarin, 2004). „Socijalna podrška zasniva se na psihološkoj usklađenosti i empatičkom razumijevanju dvoje ljudi“. Ta složena interakcija događaja i procesa sastavljena je od niza psiholoških, bihevioralnih, komunikacijskih i emocionalnih komponenti (Badr i sar. 2001; prema Klarin, 2004). Posebno važan izvor socijalne podrške čine vršnjaci, odnosno percepcija kvaliteta ostvarene interakcije u vršnjačkoj grupi (Klarin, 2004). Utvrđeno je da nisu svi prijateljski odnosi isti (Hartup, 1993; prema Kuruzović, 2016) – neka prijateljstva su intimnija, u nekima su česti konflikti, a u drugima se prijatelji više pomažu i podržavaju. Kvalitet prijateljstva obuhvata niz pozitivnih karakteristika (intima, afekcija, pomoć, interakcija, povjerenje) i negativnih (konflikti, rivalstvo, kompeticija, izdaja), koje ga određuju, uz pretpostavku da veća izraženost pozitivnih karakteristika ukazuje na viši kvalitet (Berndt, 1996; prema Kuruzović, 2016). Osim socijalne podrške značajnu funkciju vršnjačkih odnosa čini emocionalna podrška koju prijatelji pružaju jedan drugom (Hartup, 1996; prema Klarin, 2004). Emocionalna podrška izvor je emocionalne sigurnosti koju, u određenoj mjeri, mogu ostvariti samo u interakciji s vršnjacima (Asher i Parker, 1989; prema Klarin, 2004).

Usamljenost

Većina autora smatra da je usamljenost teško definisati ali javljaju se određena objašnjenja ovog fenomena. Tako na primjer Rook (1984; prema Predrijevac, 2017) navodi da je to neugodno emocionalno stanje koje nastaje kada se osoba osjeća odbačena, otuđena ili neshvaćena od drugih, te joj nedostaje društvo za socijalne aktivnosti i emocionalnu intimnost. Weiss (1974; prema Predrijevac, 2017) smatra da je usamljenost rezultat socijalnih interakcija koje ne mogu zadovoljiti jednu od osnovnih ljudskih potreba – potrebu za bliskom vezom i ljubavlju. Neuspjesi u socijalnim odnosima najčešće vode u izolaciju i povlačenje, a na subjektivnom planu rezultiraju osjećajem usamljenosti (Klarin, 2002). Usamljenost se javlja prije predadolescencije (Sullivan, 1953; Asher i sar., 1984.; prema Klarin, 2004). Ova neugodna emocija vezuje se za zadovoljenje osnovnih emocionalnih i socijalnih potreba, a to su u prvom redu potreba za pripadanjem i potreba za intimnosti (Sullivan, 1953; prema Klarin, 2004). U adolescenciji, kada je potreba za intimnosti dominantna, usamljenost se

javlja kao rezultat neuspjelih odnosa s najboljim prijateljem. Usamljeni adolescenti najčešće su anksiozni, depresivni, otuđeni. Osjećaju se inferiorno prema drugima i vjeruju da ne kontrolišu događaje u svom životu, imaju skromne socijalne vještine (Berndt i Suvin-Williams, 1989; prema Klarin, 2004). Ispitivanja osjećaja usamljenosti upućuju na zaključak o mogućem razlikovanju dvije dimenzije socijalne i emocionalne usamljenosti. Socijalna usamljenost javlja se kao rezultat izolovanosti i nepripadanja socijalnom krugu, dok se emocionalna usamljenost javlja kao doživljaj manjka bliskosti i intimne povezanosti s drugom osobom (Klarin, 2004).

Samopoštovanje

Rosenberg (1965; prema Lebedina - Manzoni i sar., 2008) definiše samopoštovanje kao pozitivan ili negativan stav prema sebi. Dok Coopersmith (1967; prema Lebedina - Manzoni i sar., 2008) navodi da je samopoštovanje evaluacija kojom pojedinac odražava stav (ne)prihvatanja sebe što ukazuje na stepen uvjerenja osobe u vlastite sposobnosti, uspješnost, važnost i vrijednost. Osoba sa visokim samopoštovanjem sebe uvažava i cijeni, smatra se vrijednom i ima uopšteno pozitivno mišljenje o sebi. Dok osoba sa niskim samopoštovanjem sebe najčešće ne prihvata, podcjenjuje se i ima uopšteno negativno mišljenje o sebi (Lebedina - Manzoni i sar., 2008). Na razvoj samopoštovanja u velikoj mjeri utiču odnosi pojedinca s drugima iz njegove socijalne sredine. U djetinjstvu su to roditelji, dok u adolescenciji interakcije sa vršnjacima postaju mnogo važnije (Lebedina - Manzoni i sar., 2008).

Istraživanja emocionalne inteligencije

Brojna istraživanja emocionalne inteligencije pokazuju kako je viši nivo EI povezan sa uspjehom u važnim aspektima u životu, kao što su obrazovanje, posao i odnosi sa ljudima. Postoje brojni dokazi koji potvrđuju kako osobe koje imaju visoko razvijene emocionalne sposobnosti i koje dobro poznaju i upravljaju vlastitim osjećanjima te dobro iščitavaju i učinkovito reaguju na osjećanja drugih, imaju prednost u svim područjima života i rada (Mayer i Salovey, 1997; prema Cvijetović, 2014). Istraživanja pokazuju kako su djeca, koja imaju sposobnost iščitavanja osjećanja iz neverbalnih znakova, bila među najomiljenijim i među emocionalno najstabilnijom djecom. Nije rijetkost da se mnogo djece osjeća zapostavljenima i odbačenima, te da se u školskoj populaciji javljaju izrazi „popularna“ i „nepopularna“ djeca. Upravo su ti „nepopularni“ učenici najčešće oni koji lošije iščitavaju emocionalne i društvene signale. Uspješni i bliski odnosi uče se ostvarivati u ranom djetinjstvu te oni koji nisu razvili za to adekvatne vještine najčešće odrastaju usamljeni i

odbačeni (Goleman, 1995; prema Blekić, 2016). Salovey i Slyter (1999; prema Babić, 2004) navode da emocionalno kompetentna djeca upravljaju svojim postupcima, mislima i osjećanjima na prilagođen i fleksibilan način u raznim kontekstima, iskazuju samoefikasnost, samopouzdanje i osjećaj povezanosti s drugima, te možemo pretpostaviti da su i bolje prihvaćena od strane vršnjaka. S druge strane, nizak nivo emocionalne inteligencije predviđa interpersonalne konflikte, a adolescenti sa niskim nivoom EI procenjeni su agresivnijim i iskazuju konfliktnije ponašanje od vršnjaka sa višim nivoom EI (Mayer i sar. 2001; prema Vučenović i sar., 2014). Arsenio (2003; prema Vučenović i sar., 2014) navodi kako su djetetove afektivne dispozicije i emocionalno znanje, koje uključuje percepciju i imenovanje emocija, negativno povezane sa agresivnošću, a pozitivno sa prihvatanjem vršnjaka. Schutte i sar. (2001; prema Blekić, 2016) u svom su istraživanju došli do zaključka da osobe koje postižu više rezultate na testovima emocionalne inteligencije imaju i više rezultate na upitnicima samoprocjene empatičnosti i samonadgledanja u socijalnim situacijama, takođe postižu i više rezultate na upitnicima socijalnih vještina. Lazovina i saradnici (2011; prema Cvijetović, 2014) su istraživanjem emocionalne inteligencije i sociometrijskog statusa u grupi vršnjaka kod adolescenata našli kako pojedinci koji imaju razvijene sposobnosti EI imaju i veći kapacitet za razvoj socijalnih vještina (popularniji su u grupi vršnjaka), odnosno emocionalna inteligencija objašnjava dio varijanse sociometrijskog statusa ispitanika. Takvi rezultati ističu važnost adekvatnog razvoja emocionalne inteligencije radi uspješne socijalizacije i funkcionisanja u društvu (Blekić, 2016). Moglo bi se zaključiti da je emocionalna inteligencija veoma važna za grupne odnose, jer emocionalno inteligentniji pojedinci izbjegavaju sukobe, spremni su na saradnju i timski rad.

Pored istraživanja EI i različitih aspekata socijalnih odnosa česta su ispitivanja povezanosti EI sa različitim socijalno-demografskim karakteristikama kao što su pol i uzrast. Istraživanja odnosa EI i uzrasta pokazuju da vrijednosti emocionalne inteligencije rastu sa godinama i iskustvom (Salovey i sar., 2006; Kafetsios, 2004; prema Lepir, 2016), što predstavlja direktnu potvrdu definicije koju su postavili Mayer i Salovey (1997), a koja ukazuje na to da EI predstavlja vještinu koja se razvija (Lepir, 2016). Kada su u pitanju polne razlike u emocionalnoj inteligenciji rezultati istraživanja nisu jednoznačni. Mayer i sar. (1997; prema Shahzad i Nasreen, 2012) u svojim istraživanjima dobili su da žene postižu veće rezultate na testu EI od muškaraca. Istraživači Shahzad i Nasreen (2012) dobili su da muškarci ostvaruju veće rezultate od žena. Dok Goleman (1998; prema Cvijetović, 2014) u svom istraživanju nije našao značajnu razliku između muškaraca i žena kada je u pitanju EI.

Problem istraživanja

Na osnovu ranijih istraživanja emocionalne inteligencije, uočava se da je EI izuzetno važna razvojna komponenta, a posebno u periodu adolescencije, kada na razvoj veliki uticaj imaju i vršnjaci. Međutim, rijetka su istraživanja koja su se bavila ispitivanjem odnosa emocionalne inteligencije i prijateljskih odnosa kod adolescenata, odnosno na koji način emocionalna inteligencija utiče na odnos sa vršnjacima. Zbog toga se nastoji utvrditi u kojoj mjeri EI predviđa kvalitet prijateljskih odnosa i prihvaćenost od strane vršnjaka u adolescenciji. Istraživanja koja su se bavila pomenutim konceptom bazirana su uglavnom na mjerenju EI pomoću skala samoprocjene. Pored primjene skale samoprocjene, doprinos ovog istraživanja bio bi upravo u primjeni situacionog testa razumijevanja emocija, odnosno pristupu emocionalnoj inteligenciji kao sposobnosti kako su je koncipirali Mayer i Salovey u svom modelu EI.

Cilj istraživanja

U teorijskom smislu cilj istraživanja je ispitati da li i u kojoj mjeri emocionalna inteligencija predviđa kvalitet prijateljskih odnosa i prihvaćenost od strane vršnjaka u adolescenciji. Kao i ispitati povezanost EI sa usamljenošću i opštim samopoštovanjem adolescenata.

Praktični cilj ogledao bi se u doprinosu dobijenih rezultata boljem razumijevanju uticaja EI na vršnjačke odnose u adolescenciji. Prepoznavanje, razumijevanje i upravljanje vlastitim emocijama omogućava bolju komunikaciju sa drugima, pa prema tome i bolje vršnjačke odnose i prilagođenije ponašanje. Rezultati ovog istraživanja mogli bi se koristiti za razvijanje emocionalne kompetencije kroz neformalne edukacije adolescenata ali i kroz radionice za srednjoškolce, kako bi se poboljšali njihovi vršnjački odnosi, ali i odnosi sa drugima iz okoline.

Hipoteze istraživanja

H1: *Emocionalno inteligentniji adolescenti imaju kvalitetnije prijateljske odnose*

Ovakva pretpostavka temelji se na teorijskim tumačenjima koja ukazuju na to da prijateljstvo predstavlja jedinstveni kontekst socijalnog, emocionalnog i kognitivnog razvoja pojedinca. Prijateljstvo je, prije svega emocionalan odnos i prijatelji međusobno gaje specifična osjećanja, koja se protežu od svidanja i zadovoljstva do prijateljske ljubavi i

poštovanja (Bukowski i sar., 1996; prema Kuruzović, 2016). Djeca i adolescenti koji imaju bolje vještine regulacije emocija su socijalno kompetentnija i imaju kvalitetnije odnose sa vršnjacima (Spinard i sar., 2006; prema Grgić i sar., 2014).

H2: *Emocionalno inteligentniji adolescenti se osjećaju prihvaćenije od strane svojih vršnjaka.*

Ova hipoteza zasnovana je na istraživanjima koja pokazuju kako su djeca, koja imaju sposobnost iščitavanja osjećanja iz neverbalnih znakova, bila među najomiljenijim i među emocionalno najstabilnijom djecom (Goleman, 1995; prema Blekić, 2016). Arsenio (2003; prema Vučenović i sar., 2014) navodi kako su djetetove afektivne dispozicije i emocionalno znanje, koje uključuje percepciju i imenovanje emocija, negativno povezane sa agresivnošću, a pozitivno sa prihvatanjem vršnjaka.

H3: *Emocionalno inteligentniji adolescenti se osjećaju manje usamljeno.*

U brojnim istraživanjima utvrđeno je da usamljenost negativno korelira sa samopoštovanjem, ekstraverzijom, zadovoljstvom životom i srećom (Lacković – Grgin, 2008; prema Predrijevac, 2017). Zysberg (2012; prema Predrijevac, 2017) ukazuje da emocionalna inteligencija ima određenu zaštitnu ulogu od osjećaja usamljenosti. Uspješni i bliski odnosi uče se ostvarivati u ranom djetinjstvu, te oni koji nisu razvili za to adekvatne vještine najčešće odrastaju usamljeni i odbačeni (Goleman, 1995, prema Blekić, 2016).

H4: *Emocionalno inteligentniji adolescenti imaju više samopoštovanja.*

Cheung, Cheungova i Hue (2014; prema Vargović, 2018) su u svom istraživanju na studentima demonstrirali da je emocionalna inteligencija snažan prediktor samopoštovanja te jedan od najvažnijih faktora zaslužnih za povoljne socijalne interakcije i izgradnju veza. Istraživanja pokazuju da su osobe s višom emocionalnom inteligencijom sposobnije održati pozitivno raspoloženje i više samopoštovanje zbog toga što im mogućnost razumijevanja i upravljanja emocijama omogućava zanemarivanje uticaja negativnih događaja (Schutte i sar. 2002; prema Rey i sar., 2011).

H5: *Adolescenti ženskog pola pokazuju veći stepen izraženosti emocionalne inteligencije od adolescenata muškog pola.*

Pretpostavka da su djevojke emocionalno kompetentnije od mladića temelji se na uticaju društvene sredine i odgoja, gdje se djevojčice uče da budu osjećajnije, brižnije i da

slobodno pokažu svoje emocije, dok se od dječaka očekuje upravo suprotno. Pored socijalnih tu su i biološki faktori koju ukazuju da su pojedine oblasti u mozgu, koje su zadužene za emocionalnu obradu podataka, veće kod žena nego kod muškaraca (Baron-Cohen, 2002; prema Fernández – Berrocal i sar. 2012). Rezultati istraživanja emocionalne inteligencije u odnosu na pol nisu jednoznačni. Neka istraživanja nalaze da su žene dominantnije u pojedinim aspektima EI kao što je percepcija i emocionalna facilitacija, dok druga ukazuju da su dominantnije u sposobnosti razumijevanja i upravljanja emocijama. Pojedina istraživanja potvrđuju superiornost žena u svim aspektima EI (Fernández – Berrocal i sar., 2012).

Metod

Tip istraživanja i varijable

Prema kriterijumu eksperimentalne kontrole u pitanju je anketno, neeksperimentalno istraživanje sa upotrebom skala samoprocjene i objektivnim testom EI. Prednost neeksperimentalnog istraživanja i upotrebe skala samoprocjene je laka dostupnost ispitanika i lakoća zadavanja takvih skala većem broju ispitanika. Nedostatak je svakako manja motivisanost ispitanika i težnja za davanjem socijalno poželjnih odgovora. U ovom istraživanju sve varijable su registrovane i riječ je o korelaciono-regresionom tipu nacrt. Prema uslovima izvođenja u pitanju je terensko istraživanje, a prema trajanju praćenja ispitivane pojave spada u transversalno istraživanje.

Nezavisna (prediktorska) varijabla *emocionalna inteligencija* je numerička, registrovana varijable, operacionalno definisana sumiranjem skorova na STEU testu, kao i skorom na Upitniku emocionalne kompetencije (UEK-45). U zavisne (kriterijumske) varijable spada *kvalitet prijateljstva* kao numerička varijabla mjerena upitnikom prijateljskih odnosa i *prihvaćenost od strane vršnjaka* mjerena upitnikom prihvaćenosti u školi. Takođe, ispitan je odnos EI sa usamljenošću i opštim samopoštovanjem. *Usamljenost* je ispitana jednim aijtemom opšteg osjećaja usamljenosti, a *samopoštovanje* izdvojenim aijtemima opšteg samopoštovanja.

Spoljne varijable koje bi mogle uticati na nalaze istraživanja su crte ličnosti, pol, starost ispitanika, kvalitet unutarporodičnih odnosa, vrijeme kada je ispitivanje sprovedeno (sam kraj prvog polugodišta) što je dovelo do manjka motivacije za popunjavanje upitnika. Varijable koje smo kontrolisali u ovom istraživanju su pol, ubacivanjem u hijerarhijsku regresiju i ispitivanjem razlika u izraženosti EI s obzirom na pol, i uzrast ispitanika, izborom uzorka koji je poprilično ujednačen po uzrastu, jer su u pitanju učenici završnog razreda srednje škole.

Ispitanici

U istraživanju je učestvovalo 266 ispitanika. Nakon isključivanja nemotivisanih odgovora ukupan uzorak činilo je 235 (149, 63.4% ženskog pola i 86, 36.6% muškog pola) ispitanika. Ispitanici su učenici četvrtih razreda srednjih škola sa teritorije grada Prijedora (gimnazija, ekonomska, mašinska i poljoprivredna). Njihova dob se kretala od 17 do 19 godina, sa prosjekom godina 18.1 ($SD = 0.35$). U pitanju je neslučajni, prigodni uzorak.

Tabela 1. Prikaz uzorka s obzirom na školu koju ispitanici pohađaju

	<i>N</i>	%
Gimnazija	70	29.8
Ekonomska	64	27.2
Mašinska	33	14.0
Poljoprivredna	68	28.9
Ukupno	235	100.0

Instrumenti

Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić, 2002) skraćena je verzija Upitnika emocionalne inteligencije UEK-136. Upitnik sadrži tri subskale: Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija (15 stavki), Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija (14 stavki), Sposobnost upravljanja emocijama (16 stavki). Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (uopšte ne) do 5 (u potpunosti da). Pouzdanost cijelog upitnika u različitim uzorcima je od 0,88 do 0,92 (Takšić, 2006). Na osnovu psihometrijskih karakteristika iz ranijeg istraživanja na našoj populaciji (Lepir, 2016), a za potrebe izrade master teze (Simić, 2017), izdvojeno je 16 stavki koje su očuvale adekvatnu internu konzistenciju skala i koje su imale dovoljno visoke korelacije sa sumacionim skorovima pune verzije, te je ta verzija korištena i u našem istraživanju. Na našem uzorku su dobijene zadovoljavajuće vrijednosti koeficijenata interne konzistentnosti za punu skalu ($\alpha = .84$, $\omega = .85$), kao i za subskale (raspon α i ω koeficijenata od .68 do .89).

Situacioni test razumijevanja emocija (Situational Test of Emotional Understanding, MacCann & Roberts, 2008) sadrži 42 situacije/stavke. Konstruisan je na osnovu Rosemanove strukturalne teorije (2001). Primjer stavke iz ovog testa: „Damir je kasno uveče došao kući nakon što se završila njegova omiljena serija na televiziji. Damirov cimer je snimio emisiju za njega. Damir najvjerojatnije osjeća? a) iznenađenje. b) nadu. c) ponos. d) olakšanje. e) zahvalnost“. Ispitanik ima zadatak da za svaku situaciju od ukupno pet ponuđenih odgovora/emocija zaokruži onu emociju za koju smatra da će se najvjerojatnije javiti u datim uslovima. Za svaku situaciju u testu postoji jedan tačan odgovor za koji se dobija jedan bod, a za ostale netačne odgovore se ne dobijaju bodovi. Za potrebe istraživanja emocionalne kompetencije pri prepoznavanju facijalnih ekspresija (Simić, 2017) izdvojena je 21 stavka sa

najvišim zasićenjem na identifikovanom prvom glavnom faktoru dobijenom na podacima prikupljenim na našoj populaciji (Lepir, 2016), a koje su korištene i u ovom istraživanju. Koeficijenti interne konzistentnosti testa na našem uzorku su ($\alpha = .69$, $\omega = .70$).

Upitnik kvaliteta prijateljskih odnosa sadrži 8 ajtema koji su vezani za različite aspekte prijateljstva. Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (nimalo) do 5 (u potpunosti). U ranijem neobjavljenom istraživanju (Praštalo, Tučić, Štrkonjić i Lakić, 2019) je dobijena adekvatna jednofaktorska struktura instrumenta i zadovoljavajuće mjere interne konzistentnosti ($\alpha = .86$, $\omega = .87$), dok su u našem istraživanju dobijene još više vrijednosti ($\alpha = .92$, $\omega = .92$).

Upitnik prihvaćenosti u školi sastoji se od 6 stavki koje se odnose na društvene odnose sa vršnjacima u školi, a koje su korištene i u PISA istraživanju 2018. godine. Na uzorku od 5856 učenika iz škola u BiH, uočena je adekvatna jednofaktorska struktura sa zadovoljavajućim pokazateljima interne konzistentnosti ($\alpha = .78$, $\omega = .78$). Na našem uzorku su koeficijenti bili blago niži ($\alpha = .70$, $\omega = .71$).

Usamljenost je mjerena jednim ajtemom sa petostepenom skalom odgovora, koja ukazuje na učestalost doživljaja usamljenosti, gdje je 1 (nikad), a 5 (gotovo stalno). Ova stavka predstavlja direktnu mjeru usamljenosti koja se koristi za starije od 16 godina. Ovakav princip (gdje se mogu varirati opisi na petostepenoj skali) je korišten u mnogobrojnim istraživanjima i jedan je od preporučenih načina procjenjivanja Službe za državnu statistiku Velike Britanije.

Samopoštovanje je mjereno putem troajtemske skale sačinjene za potrebe istraživanja. Tri aspekta koja se procjenjuju su globalni afektivni odnos prema sebi, komparativna percepcija sposobnosti i osjećaj ponosa na dosadašnja postignuća. Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (nimalo) do 5 (u potpunosti). Koeficijenti interne konzistentnosti su bili zadovoljavajući ($\alpha = .72$, $\omega = .73$).

Postupak ispitivanja

Postupak prikupljanja podataka obavljen je terenskim putem u četiri srednje škole na teritoriji grada Prijedora (ekonomska, gimnazija, poljoprivredna i mašinska škola). U istraživanje su uključeni učenici četvrtog razreda pomenutih škola, a popunjavanje testova je bilo na dobrovoljnoj bazi. Ispitanici su dobili opšte uputstvo i informaciju da se sprovodi

istraživanje na temu emocionalne inteligencije i njihovih vršnjačkih odnosa. Potom su dobili bateriju testova, koja uključuje dio o demografskim podacima, upitnik emocionalne kompetentnosti, situacioni testa razumjevanja emocija, upitnik prijateljskih odnosa i upitnik prihvaćenosti u školi, pitanja u vezi opšte usamljenosti i samopoštovanja. Ispitancima je naglašeno da će se podaci dobijeni ovim upitnicima koristiti isključivo u naučne svrhe i da će biti dostupni samo istraživaču.

Statistička obrada podataka

U sklopu statističke obrade urađena je deskriptivna statistika i provjeren oblik distribucija ispitivanih varijabli, provjerena je pouzdanost korištenih instrumenata. Korištena je hijerarhijska regresiona analiza za ispitivanje prediktorskih hipoteza. U svrhu utvrđivanja polnih razlika korišten je t-test za nezavisne uzorke.

Rezultati

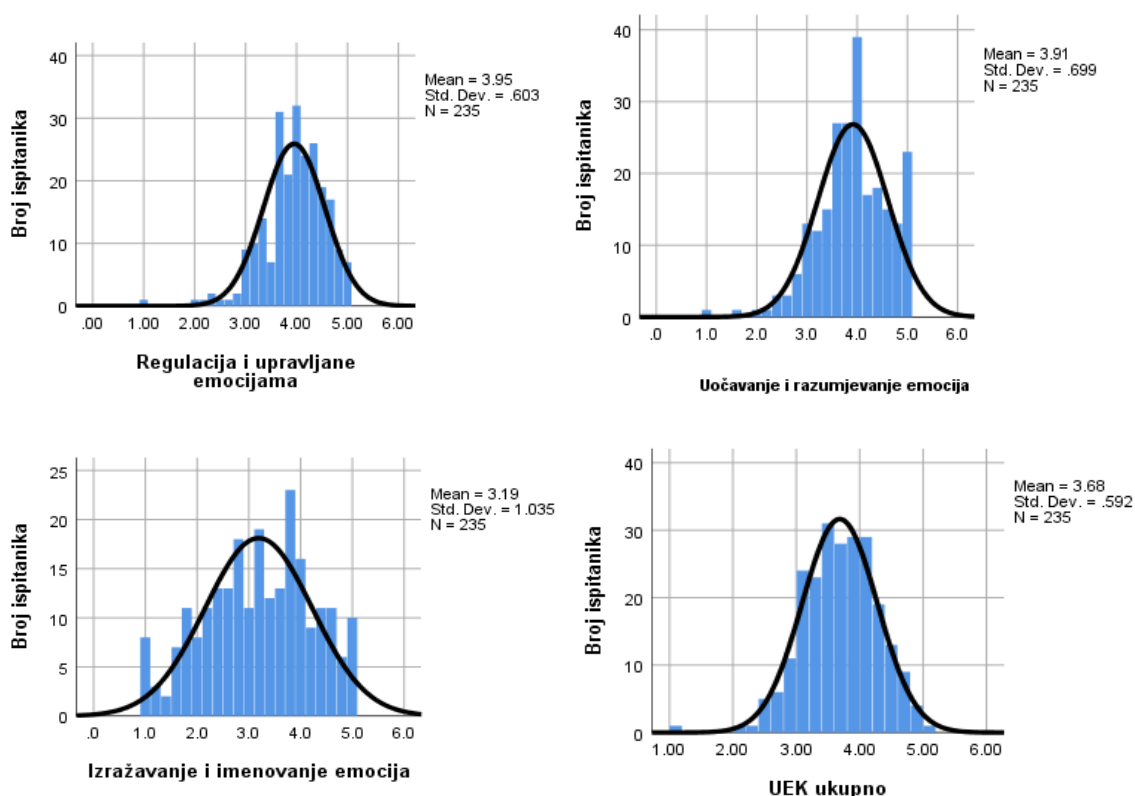
Prije provjere hipoteza prikazana je deskriptivna statistika za sve varijable korištene u ovom istraživanju.

Tabela 2. Osnovni deskriptivni parametri za dimenzije emocionalne inteligencije

Varijable	N	M	Med	SD	Min	Max	Skjunis	Kurtosis	p
uekRUE	235	3.95	4.00	0.60	1.00	5.00	- 0.93	2.23	.001**
uekIIE	235	3.19	3.20	1.04	1.00	5.00	- 0.20	- 0.73	.001**
uekURE	235	3.91	4.00	0.70	1.00	5.00	- 0.58	0.91	.001**
UEKtotal	235	3.69	3.70	0.60	1.00	5.00	- 0.42	1.01	.008*
STEUskor	235	12.60	13.00	3.48	1	20	- 0.60	0.17	.001**

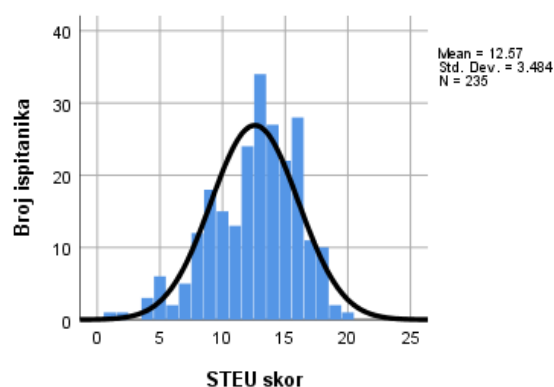
Legenda. *Shapiro-Wilk* ** $p < .01$, * $p < .05$ uekRUE – Regulacija i upravljanje emocijama; uekIIE – Izražavanje i imenovanje emocija; uekURE - Uočavanje i razumijevanje emocija; UEK total – Upitnik emocionalne kompetentnosti; STEUskor - Situacioni test razumijevanja emocija.

Pregledom prosječnih vrijednosti dimenzija emocionalne inteligencije primjećujemo da su sve vrijednosti više od teorijske srednje vrijednosti. Procjena ispitanika je uglavnom bila u pozitivnom pravcu. To potvrđuje i negativan skjunis na osnovu kog vidimo da su sve distribucije negativno asimetrične. U nastavku su distribucije rezultata prikazane grafički.

Slika 1. Distribucije rezultata za dimenzije upitnika emocionalne kompetentnosti (UEK)

Pregledom distribucija dimenzija upitnika emocionalne kompetentnosti možemo primjetiti da ispitanici *Regulaciju i upravljanje emocijama*, te *Uočavanje i razumijevanje emocija* samoocjenjuju nešto višim skorovima jer je većina skorova skoncentrisana između 3 i 5, dok je *Izražavanje i imenovanje* vlastitih emocija bliže normalnoj raspodjeli. S obzirom da se radi o upitniku samoprocjene emocionalne inteligencije, očekivano je da će prosječne vrijednosti biti više i da će ispitanici davati više pozitivnih odgovora na pomenutim skalama zbog potrebe za davanjem socijalno poželjnih odgovora.

Slika 2. Distribucija rezultata situacionog testa razumijevanja emocija (STEU)

Kod distribucije rezultata situacionog testa razumijevanja emocija uočavamo da je distribucija pravilnog zvonastog oblika i ukazuje na simetričnu raspodjelu rezultata te da je većina rezultata skoncentrisana oko središnjih vrijednosti, ali $M = 12.60$ nam ukazuje da je distribucija blago nakrivljena ka višim skorovima. Možemo zaključiti da je test diskriminativan kada je u pitanju težina zadataka jer postoje i oni ispitanici koji su ostvarili maksimalni skor ali su primjetni i oni ispitanici koji su pokazali apsolutno neznanje kada su u pitanju emocije.

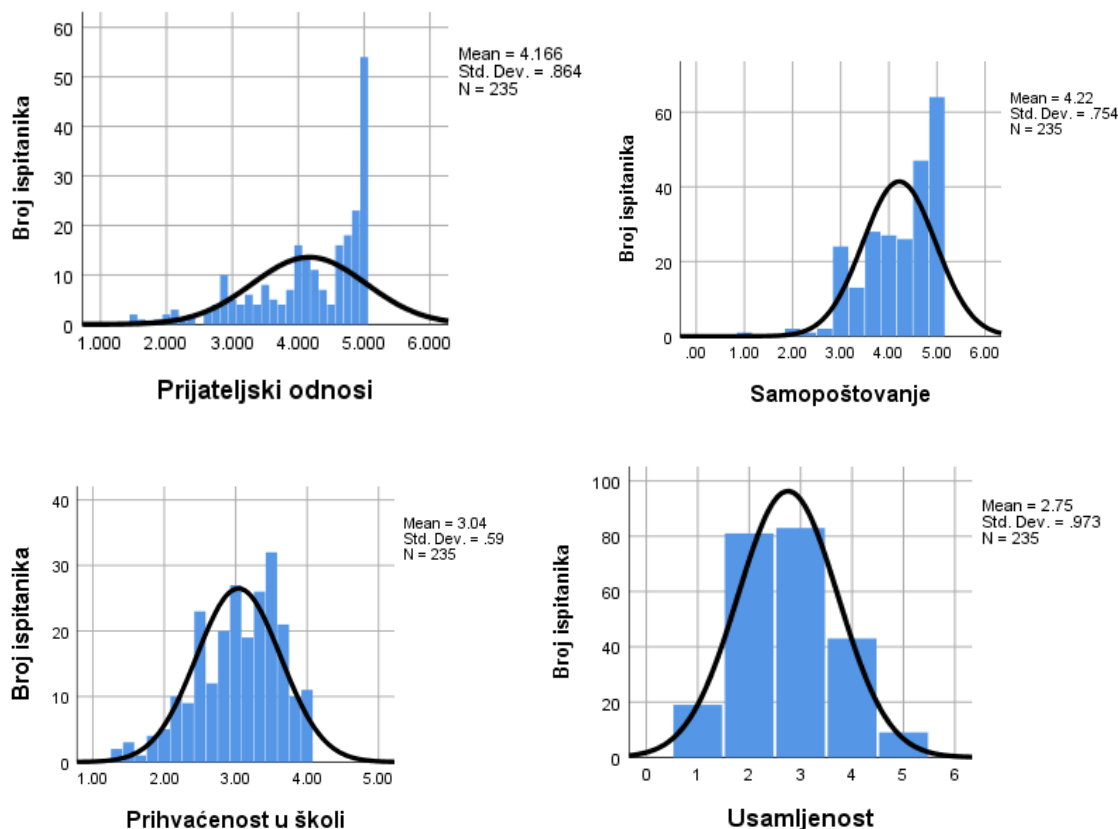
Tabela 3. Osnovni deskriptivni parametri za ostale varijable korištene u istraživanju

Varijable	N	M	Med	SD	Min	Max	Skjunis	Kurtozis	p
Prijateljski odnosi	235	4.17	4.38	0.86	1.50	5.00	- 1.02	0.25	.001**
Prihvaćenost	235	3.04	3.17	0.59	1.33	4.00	- 0.55	- 0.14	.001**
Samopoštovanje	235	4.22	4.33	0.75	1.00	5.00	- 0.91	0.60	.001**
Usamljenost	235	2.75	3.00	0.97	1	5	0.23	- 0.41	.001**

Legenda. Shapiro-Wilk ** $p < .01$, * $p < .05$

Kada pogledamo prosječne vrijednosti ostalih varijabli u istraživanju vidimo da su sve osim usamljenosti više od teorijske srednje vrijednosti, kao i da sve varijable značajno

odstupaju od normalne raspodjele. Varijable prijateljski odnosi, prihvaćenost i samopoštovanje su negativno asimetrične dok je usamljenost blago pozitivno asimetrična. Ovakvi nalazi su očekivani jer smo pretpostavili da su ostale varijable iz istraživanja u negativnom odnosu sa usamljenošću adolescenata.

Slika 3. Distribucija rezultata varijabli korištenih u istraživanju

Ispitanici su svoje prijateljske odnose kao i samopoštovanje uglavnom ocijenili pozitivno pa su i distribucije tih skorova značajno nakrivljene ka višim vrijednostima. Varijabla usamljenost je najbliža normalnoj raspodjeli ($M = 2.75$, $Med = 3.00$).

S ciljem ispitivanja odnosa među varijablama u *Tabeli 4* prikazani su koeficijenti korelacije ispitivanih varijabli. Registovane korelacije biće detaljnije obrazložene prateći postavljene hipoteze istraživanja.

Tabela 4. Interkorelacije ispitivanih varijabli ($N = 235$)

Variable	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 uekRUE	-	.376***	.392***	.712***	.015	.222***	.308***	.404***	.156*	.046
2 uekIIE		-	.300***	.828***	.082	.168*	.171**	.287***	-.023	-.005
3 uekURE			-	.701***	.020	.223***	.050	.149*	.128*	.003
4 UEKtotal				-	-.045	.261***	.223***	.363***	-.016	.014
5 STEU skor					-	.237***	.065	.040	-.086	.272***
6 KPR						-	.378***	.272***	-.139*	.185**
7 PRH							-	.312***	-.342***	.083
8 SP								-	-.212***	.034
9 US									-	.071
10 Pol										-

Legenda. *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. uekRUE – Regulacija i upravljanje emocijama; uekIIE – Izražavanje i imenovanje emocija; uekURE – Uočavanje i razumijevanje emocija; UEKtotal – Upitnik emocionalne kompetentnosti; STEU skor – Situacioni test razumijevanja emocija; KPR – Kvalite prijateljski odnosi; PRH – Prihvaćenost; SP – Samopoštovanje; US – Usamljenost.

Predviđanje kvaliteta prijateljskih odnosa na osnovu mjera emocionalne inteligencije

Pošli smo od pretpostavke da emocionalna inteligencija dobro predviđa kvalitet prijateljskih odnosa kod adolescenata. U tu svrhu sproveli smo hijerarhijsku regresionu analizu uz kontrolisanje varijable pol.

Pregledom *Tabele 4* možemo vidjeti da varijable emocionalne inteligencije statistički značajno i pozitivno koreliraju sa kvalitetom prijateljskih odnosa kada su u pitanju sve korištene skale EI. Korelacije su niskog intenziteta, a nešto veća od ostalih je između kvaliteta prijateljstva i ukupnog skora na upitniku samoprocjene EI ($r = .261$).

Tabela 5. Polne razlike u procjeni kvaliteta prijateljstva kod adolescenata

<i>Varijabla</i>	<i>Pol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Kvalitet prijateljstva	Muški	86	3.96	.90	-2.87	233	.004**	-0.39
	Ženski	149	4.29	.82				

Legenda. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Rezultat t-testa za varijablu kvalitet prijateljskih odnosa pokazuje da se muški i ženski adolescenti statistički značajno razlikuju kada je u pitanju procjena kvaliteta prijateljskih odnosa $t(233) = -2.87$, ** $p < .01$, u pitanju je umjereno visoka razlika prema Cohen-u $d = -0.39$. Prosječni rezultat je viši kod ženskih ispitanika te na osnovu toga možemo zaključiti da ženski adolescenti svoje prijateljske odnose procjenjuju kao kvalitetnije.

Tabela 6. Hijerarhijska regresiona analiza za kriterijum kvalitet prijateljskih odnosa

Model	B	β	t	p
1 (konstanta)	3.626		18.47	.001***
pol	0.331	0.185	2.87	.004**
$R = 0.185$ $R^2 = 0.034$ $F = 8.23$				
2 (konstanta)	1.494		3.32	.001***
pol	0.217	0.121	1.91	.057
uekRUE	0.185	0.129	1.86	.064
uekIIE	0.079	0.095	1.42	.158
uekURE	0.172	0.139	2.06	.040*
STEUskor	0.052	0.211	3.32	.001***
$R = 0.385$ $R^2 = 0.148$ $F = 7.97**$				

Konstanta: kvalitet prijateljskih odnosa. B – regresioni koeficijent, β – standardizovani beta koeficijent. *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Pregledom Tabele 6 možemo vidjeti da je varijabla pol dodana u prvom koraku značajan prediktor kvaliteta prijateljstva na nivou $p < .01$. Varijabla pol ispitanika objasnila je 3.4% varijanse kriterijuma. Uvođenjem mjera emocionalne inteligencije u drugom koraku povećao se postotak objašnjene varijanse kvaliteta prijateljstva i iznosi 14.8% ($R^2 = .148$). Kao značajan prediktor javlja se mjera emocionalne inteligencije dobijena situacionim testom (STEU), gdje je ($\beta = .211$, $p < .001$). Međutim, ako posmatramo značajnost na nivou $p < .05$ onda uočavamo da je i subskala upitnika samoprocjene (UEK), *Uočavanje i razumijevanje emocija*, značajan prediktor ($\beta = .139$, $p < .05$). Tek nešto iznad kritične vrijednost nalaze se pol i subskala *Regulacija i upravljanje emocijama*. Već smo na osnovu t-testa vidjeli da se

mladići i djevojke statistički značajno razlikuju u procjeni kvaliteta prijateljstva pa ovakvi nalazi ne iznenađuju. Na osnovu svega možemo zaključiti da se muški i ženski ispitanici razlikuju u procjeni kvaliteta prijateljstva, kao i da oni ispitanici koji imaju izraženu sposobnost razumijevanja emocija i dobro upravljaju i regulišu emocije, imaju i kvalitetnije prijateljske odnose sa svojim vršnjacima.

Predviđanje prihvaćenosti od strane vršnjaka na osnovu mjera emocionalne inteligencije

Primjenom postupka hijerarhijske regresione analize pokušali smo utvrditi da li i u kojoj mjeri emocionalna inteligencija predviđa prihvaćenost od strane vršnjaka u adolescenciji. Korelacije mjera emocionalne inteligencije i prihvaćenosti od strane vršnjaka, prikazane su u *Tabeli 4*.

Koeficijenti korelacije ukazuju da mjere emocionalne inteligencije *Regulacija i upravljanje emocijama* ($r = .308$), *Izražavanje i imenovanje emocija* ($r = .171$) i ukupan skor na *Upitniku emocionalne kompetentnosti* ($r = .223$) statistički značajno koreliraju sa kriterijumom, korelacije su pozitivne, te niskog do srednjeg intenziteta.

Tabela 7. Polne razlike u procjeni prihvaćenosti od strane vršnjaka

<i>Varijabla</i>	<i>Pol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Prihvaćenost	Muški	86	2.97	.57	-1.27	233	.206	-0.17
	Ženski	149	3.08	.60				

Legenda. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Rezultat t-testa za varijablu prihvaćenost od strane vršnjaka pokazuje da se prosječne vrijednosti muških i ženskih ispitanika u procjeni prihvaćenosti od strane vršnjaka razlikuju u korist djevojaka, ali da ta razlika nije statistički značajna $t(233) = -1.27$, $p = .206$.

Tabela 8. Hijerarhijska regresiona analiza za kriterijum prihvaćenost od strane vršnjaka

Model		<i>B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
1	(konstanta)	2.874		21.14	.001***
	pol	0.101	0.083	1.27	.206
		<i>R</i> = 0.083	<i>R</i> ² = 0.007	<i>F</i> = 1.61	
2	(konstanta)	1.762		5.62	.001***
	pol	0.063	0.051	0.79	.428
	uekRUE	0.306	0.312	4.41	.001***
	uekIIE	0.051	0.089	1.30	.195
	uekURE	-0.085	-0.101	-1.47	.144
	STEUskor	0.011	0.065	0.99	.319
		<i>R</i> = 0.337	<i>R</i> ² = 0.115	<i>F</i> = 5.94**	

Konstanta: prihvaćenost od strane vršnjaka. *B* – regresioni koeficijent, β – standardizovani beta koeficijent. *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Kontrolna varijabla *pol* ubačena u prvom koraku nije se pokazala kao značajan prediktor prihvaćenosti od strane vršnjaka. Dobijena korelacija sa kriterijumom je niska ($r = .083$), a procenat varijanse koji objašnjava ovaj prediktor u kriterijumu je svega 0.7%. Nakon što smo u drugom koraku uveli mjere emocionalne inteligencije procenat objašnjenja varijanse kriterijuma znatno se povećao i iznosi 11.5%. Multipla korelacija prediktora i kriterijuma u drugom koraku je pozitivna i srednje izražena ($r = .337$). Kao jedini značajan prediktor pokazala se mjera emocionalne inteligencije *Regulacija i upravljanje emocijama* ($\beta = .312$, $p < .001$) dobijena preko upitnika samoprocjene (UEK).

Predviđanje usamljenosti adolescenatana na osnovu mjera emocionalne inteligencije

Pretpostavka je da se emocionalno inteligentniji adolescenti osjećaju manje usamljeno. Kako bismo provjerili da li mjere emocionalne inteligencije predviđaju usamljenost adolescenata sproveli smo hijerarhijsku regresionu analizu uz kontrolisanje varijable *pol*.

Prije toga pregledom *Tabele 4* možemo vidjeti da usamljenost očekivano negativno korelira sa mjerama emocionalne inteligencije. Značajne, ali niske korelacije nalazimo sa subskalama upitnika samoprocjene EI, *Regulacija i upravljanje emocijama* ($r = -.156$) i *Uočavanje i razumijevanje emocija* ($r = .128$).

Tabela 9. Polne razlike u usamljenosti adolescenata

<i>Varijabla</i>	<i>Pol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Usamljenost	Muški	86	2.66	.99	-1.08	233	.280	-0.147
	Ženski	149	2.81	.96				

Legenda. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Dobijeni rezultati kada su u pitanju polne razlike za varijablu usamljenost adolescenata pokazuju da se prosječne vrijednosti muških i ženskih ispitanika u procjeni usamljenosti razlikuju u korist ženskih ispitanika, ali da ta razlika nije statistički značajna $t(233) = -1.08$, $p = .280$.

Tabela 10. Hijerarhijska regresiona analiza za kriterijum usamljenost adolescenata

Model		<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
1	(konstanta)	2.520		11.23	.001***
	pol	0.143	0.070	1.08	.280
		<i>R = 0.070</i>	<i>R² = 0.005</i>	<i>F = 1.17</i>	
2	(konstanta)	3.178		6.05	.001***
	pol	0.233	0.116	1.76	.079
	uekRUE	-0.405	-0.251	-3.49	.001***
	uekIIE	-0.007	-0.008	-0.11	.910
	uekURE	0.322	0.231	3.31	.001***
	STEUskor	-0.035	-0.125	-1.91	.057
		<i>R = 0.296</i>	<i>R² = 0.088</i>	<i>F = 4.43**</i>	

Konstanta: usamljenost. B – regresioni koeficijent, β – standardizovani beta koeficijent. *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Kontrolna varijabla pol ubačena u prvom koraku nije se pokazala kao značajan prediktor usamljenosti adolescenata. Dobijena korelacija sa kriterijumom je niska ($r = .070$), a procenat varijanse koji objašnjava ovaj prediktor u kriterijumu je svega 0.5%. Nakon uvođenja mjera emocionalne inteligencije procenat objašnjenja varijanse kriterijuma se povećao i iznosi 8.8%. Multipla korelacija prediktora i kriterijuma u drugom koraku je srednje izražena ($r = .296$). Kao značajni prediktori usamljenosti pokazale su se mjere emocionalne inteligencije *Regulacija i upravljanje emocijama* ($\beta = -.251$, $p < .001$) i *Uočavanje i razumijevanje emocija* ($\beta = .231$, $p < .001$) dobijene preko upitnika samoprocjene (UEK). U drugom koraku analize pol i dalje nije statistički značajan prediktor ali njegova vrijednost je blizu kritične vrijednosti. Takođe, nešto iznad kritične vrijednosti nalazi se i mjera EI

dobijena *Situacionim testom razumijevanja emocija* (STEU) pa ne treba zanemariti ni njihovu ulogu u objašnjenju kriterijuma.

Predviđanje samopoštovanja adolescenata na osnovu mjera emocionalne inteligencije

Pošli smo od pretpostavke da emocionalno inteligentniji adolescenti imaju više samopoštovanja. Da bismo provjerili da li mjere emocionalne inteligencije dobro predviđaju samopoštovanje adolescenata sproveli smo hijerarhijsku regresionu analizu uz kontrolisanje pola.

Koeficijenti korelacije između mjera emocionalne inteligencije i samopoštovanja nalaze se u *Tabeli 4*. Vidimo da samopoštovanje značajno korelira sa mjerama EI dobijenim upitnikom samoprocjene (UEK), ali ne i sa ukupnim skorom situacionog testa razumijevanja emocija. Korelacije su niskog do srednjeg intenziteta, a nešto veća je između samopoštovanja i subskale *Regulacija i upravljanje emocijama* ($r = .404$).

Tabela 11. Polne razlike u procjeni samopoštovanja kod adolescenata

<i>Varijabla</i>	<i>Pol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Samopoštovanje	Muški	86	4.18	.80	-0.516	233	.607	-0.069
	Ženski	149	4.23	.72				

Legenda. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Rezultat t-testa za varijablu samopoštovanje adolescenata pokazuje da su prosječne vrijednosti ženskih ispitanika u procjeni samopoštovanja nešto više od prosječnih vrijednosti muških ispitanika, ali ta razlika nije statistički značajna $t(233) = -0.516$, $p = .60$.

Tabela 12. Hijerarhijska regresiona analiza za kriterijum samopoštovanje adolescenata

Model	B	β	t	p
1 (konstanta)	4.129		23.69	.001***
pol	0.052	0.033	0.51	.607
R = 0.033 R² = 0.001 F = 0.26				
2 (konstanta)	2.067		5.39	.001***
pol	0.003	0.001	0.03	.975
uekRUE	0.447	0.357	5.28	.001***
uekIIE	0.123	0.169	2.59	.010**
uekURE	-0.046	-0.043	-0.65	.514
STEUskor	0.012	0.059	0.98	.342
R = 0.435 R² = 0.189 F = 10.70**				

Konstanta: samopoštovanje. B – regresioni koeficijent, β – standardizovani beta koeficijent. *** p< .001, ** p< .01, * p< .05

Pregledom *Tabele 12* možemo vidjeti da varijabla pol dodana u prvom koraku nije značajan prediktor samopoštovanja adolescenata. Varijabla pol ispitanika objašnjava samo 0.1% varijanse kriterijuma. Uvođenjem mjera emocionalne inteligencije u drugom koraku znatno se povećao postotak objašnjene varijanse kriterijuma i iznosi 18.9% ($R^2 = .189$). Multipla korelacija prediktora i kriterijuma u drugom koraku je srednje izražena ($r = .435$). Kao značajani prediktori samopoštovanja javljaju se mjere emocionalne inteligencije dobijene upitnikom samoprocjene (UEK), *Regulacija i upravljanje emocijama* ($\beta = .357$, $p < .001$) i *Izražavanje i imenovanje emocija* ($\beta = .169$, $p < .01$). Na osnovu svega možemo zaključiti da oni ispitanici koji imaju razvijenu sposobnost izražavanja i imenovanja emocija i dobro upravljaju i regulišu emocije, imaju i više samopoštovanja.

Razlike između adolescenata muškog i ženskog pola na mjerama emocionalne inteligencije

Kako bismo utvrdili da li postoje razlike između adolescenata ženskog i muškog pola na mjerama emocionalne inteligencije uradili smo t-test za nezavisne uzorke.

Tabela 13. Polne razlike u izraženosti mjera emocionalne inteligencije kod adolescenata

<i>Mjere EI</i>	<i>Pol</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
UEKtotal	Muški	86	3.67	.62	-.215	233	.830	-0.029
	Ženski	149	3.69	.58				
uekRUE	Muški	86	3.92	.65	-.710	233	.479	-0.096
	Ženski	149	3.97	.58				
uekIIE	Muški	86	3.20	1.01	.072	233	.943	0.009
	Ženski	149	3.19	1.05				
uekURE	Muški	86	3.91	.69	-.040	233	.968	-0.005
	Ženski	149	3.92	.71				
STEUskor	Muški	86	11.33	3.86	-4.315	233	.000***	-0.584
	Ženski	149	13.29	3.03				

Legenda. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. uekRUE – Regulacija i upravljanje emocijama; uekIIE - Izražavanje i imenovanje emocija; uekURE - Uočavanje i razumijevanje emocija; UEK total – Upitnik emocionalne kompetentnosti; STEUskor - Situacioni test razumijevanja emocija.

Kod primjene upitnika samoprocjene (UEK) vidimo da su na svim dimenzijama prosječne vrijednosti gotovo ujednačene i razlika između muških i ženskih adolescenata nije statistički značajna iako je prosjek rezultata blago viši kod ženskih ispitanika. Na situacionom testu razumijevanja emocija (STEU) prosječni rezultati su viši kod ženskih ispitanika i ta razlika je statistički značajna $t(233) = -4.315$, $p < .001$. Na osnovu Cohen-ove d vrijednosti vidimo da ta razlika spada u kategoriju visoke razlike jer prelazi predloženu granicu od 0.5, $d = -0.58$. Možemo zaključiti da je naša hipoteza donekle potvrđena jer adolescenti ženskog pola pokazuju veći stepen izraženosti EI od adolescenata muškog pola iako ta razlika nije za sve mjere emocionalne inteligencije statistički značajna.

Diskusija

U ovom istraživanju nastojali smo utvrditi da li i u kojoj mjeri emocionalna inteligencija, mjerena upitnikom samoprocjene i situacionim testom, predviđa kvalitet prijateljskih odnosa i prihvaćenost od strane vršnjaka u periodu adolescencije. Pored toga provjerili smo i povezanost emocionalne inteligencije sa samopoštovanjem i usamljenošću adolescenata, kao i da li se adolescenti razlikuju u emocionalnoj inteligenciji s obzirom na pol. Uzorak istraživanja činilo je 235 ispitanika.

Pregledom prosječnih vrijednosti i distribucija ispitivanih varijabli uočeno je da sve varijable osim usamljenosti imaju više vrijednosti od prosječnih, te da su negativno asimetrične, što potvrđuje i negativan skjunis. Kada je u pitanju upitnik samoprocjene EI (UEK) primjećujemo da ispitanici na svim subskalama imaju tendenciju da svoje emocije procjenjuju pozitivnije. Varijabla usamljenost je blago pozitivno asimetrična i najbliža normalnoj raspodjeli. Ovakav nalaz je očekivan jer smo pretpostavili da će usamljenost biti u negativnom odnosu sa ostalim varijablama iz istraživanja. Kada je u pitanju situacioni test razumijevanja emocija (STEU) zaključili smo da je test diskriminativan kada je u pitanju težina zadataka jer je uočljiva razlika između onih ispitanika koji postižu prosječne rezultate i onih koji postižu ispodprosječne i iznadprosječne rezultate. Provjerom interne konzistentnosti instrumenata korištenih u ovom istraživanju nalazimo da je pouzdanost svih korištenih skala i upitnika na zadovoljavajućem nivou.

Prva pretpostavka, koju smo nastojali provjeriti, je da emocionalna inteligencija dobro predviđa kvalitet prijateljskih odnosa kod adolescenata. Emocije igraju značajnu ulogu u razvoju pojedinca pa tako i u formiranju njegovih prijateljskih odnosa, a djeca koja imaju bolje vještine regulacije emocija su socijalno kompetentnija i imaju kvalitetnije odnose sa vršnjacima (Spinard i sar., 2006; prema Grgić i sar., 2014). Pregledom rezultata našeg istraživanja možemo vidjeti da sve mjere emocionalne inteligencije statistički značajno koreliraju sa kvalitetom prijateljstva. Nakon hijerarhijske regresione analize vidimo da svi prediktori zajedno objašnjavaju 14.8% varijanse kvaliteta prijateljskih odnosa. Kontrolna varijabla pol dodana u prvom koraku je statistički značajan prediktor. Provjerili smo razlike u procjeni kvaliteta prijateljstva s obzirom na pol i ustanovili da se muški i ženski adolescenti statistički značajno razlikuju kada je u pitanju procjena kvaliteta prijateljskih odnosa. Prosječni rezultat je viši kod ženskih ispitanika te na osnovu toga možemo zaključiti da djevojke svoje prijateljske odnose procjenjuju kao kvalitetnije. Djevojčice sklapaju intimna, privržena i prisna prijateljstva, dok dječaci sklapaju otvorenija prijateljstva, koja su manje

obilježena privrženosti, zavisnošću i intimnošću. Prema tome djevojčice svoja prijateljstva doživljavaju kvalitetnijim, a time i socijalnu podršku snažnijom nego dječaci (Klarin, 2004). Dodavanjem mjera emocionalne inteligencije u drugom koraku nalazimo da su subskala UEK-a, *Uočavanje i razumijevanje emocija*, i ukupan skor sa *Situacionog testa razumijevanja emocija* jedini značajni prediktori kvaliteta prijateljstva kod adolescenata. Međutim, iako u drugom koraku analize pol više nije statistički značajan prediktor, njegova vrijednost je tek nešto iznad kritične vrijednosti pa se ne može zanemariti njegov uticaj u objašnjenju kriterijuma. Sličnu situaciju nalazimo i kod subskale *Regulacija i upravljanje emocijama*, koja se takođe nalazi blizu kritične vrijednosti. Zaključujemo da oni ispitanici koji imaju izraženu sposobnost razumijevanja emocija i upravljanja emocijama svoje prijateljske odnose procjenjuju kvalitetnijim. Razumijevanje emocija i upravljanje emocijama predstavljaju najviše nivoe sposobnosti EI po modelu Mayera i Saloveya pa prema tome uključuju i prethodna dva nivoa. Razumijevanje emocija podrazumijeva shvatanje zakonitosti pojavljivanja specifičnih emocija, kao i razumijevanje emocionalnih problema, kao što je znanje o tome koje su emocije slične i u kojim su relacijama (Roberts, Zeidner i Matthew, 2003; prema Babić, 2004). Dok regulacija i upravljanje emocijama podrazumijeva sposobnost kontrole i regulacije emocija kod sebe i drugih ublažavanjem negativnih emocija i pojačavanjem pozitivnih, a sve u svrhu socijalne adaptacije i rješavanja problema jer uključuje znanje o tome kako se smiriti nakon stresnih situacija tj. ublažiti stresne emocije kod drugih (Matthews i sar., 2003; prema Lepir, 2016). Naša pretpostavka je donekle potvrđena jer određene mjere emocionalne inteligencije značajno predviđaju kvalitet prijateljskih odnosa kod adolescenata.

U ranijim istraživanjima utvrđeno je da djeca i adolescenti koji su vrlo vješti u čitanju tuđih emocija imaju ujedno i viši društveni status među vršnjacima (Hubbard i Coie, 1994; prema Grgić i sar., 2014). Takođe, djeca koja imaju sposobnost iščitavanja osjećanja iz neverbalnih znakova, bila su među najomiljenijom i među emocionalno najstabilnijom djecom (Goleman, 1995; prema Blekić, 2016). Na osnovu toga očekivali smo da emocionalna inteligencija dobro predviđa prihvaćenost od strane vršnjaka u adolescenciji. Dobijeni rezultati na našem uzorku adolescenata pokazuju da varijabla prihvaćenost statistički značajno korelira sa mjerama emocionalne inteligencije, *Regulacija i upravljanje emocijama*, *Izražavanje i imenovanje emocija* i ukupnim skorom na *Upitniku emocionalne kompetentnosti*. Provjerom polnih razlika kada je u pitanju prihvaćenost od strane vršnjaka nađeno je da su prosječne vrijednosti nešto više kod ženskih ispitanika ali ta razlika nije značajna. Hijerarhijskom regresionom analizom utvrđeno je da pol kao kontrolna varijabla

nije značajan prediktor prihvaćenosti od strane vršnjaka. Dodavanjem mjera emocionalne inteligencije u drugom koraku analize svi prediktori objašnjavaju ukupno 11.5% varijanse kriterijuma. Suprotno očekivanjima samo se jedna mjera EI pokazala kao značajan prediktor prihvaćenosti. *Regulacija i upravljanje emocijama* dobijena preko upitnika samoprocjene, statistički je značajan prediktor prihvaćenosti što ukazuje na to da se adolescenti koji uspješno regulišu i upravljaju emocijama osjećaju i prihvaćenijim od svojih vršnjaka. Sposobnost regulacije i upravljanja emocijama spada u četvrtu i najsloženiju sposobnost EI, te predstavlja vrhunac emocionalne zrelosti i uključuje i niže nivoe emocionalne inteligencije kao što su uočavanje i razumijevanje emocija (Salovey i Pizarro, 2003). Prema tome ne iznenađuje da je regulacija i upravljanje emocijama jedini značajan prediktor jer se smatra i najvažnijom sposobnošću emocionalne inteligencije za socijalno funkcionisanje i socijalne interakcije koja direktno utiče na emocionalno izražavanje i ponašanje (Salovey, Mayer i Caruso, 2002; prema Grgić i sar., 2014). Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da je druga pretpostavka takođe djelimično potvrđena.

Trećom hipotezom smo pretpostavili da se emocionalno inteligentni adolescenti osjećaju manje usamljeno. Nema mnogo istraživanja koja su se bavila odnosom EI i usamljenosti. Svakako da emocije imaju važnu ulogu u osjećaju usamljenosti pa pored socijalne razlikujemo i emocionalnu usamljenost koja se javlja kao doživljaj manjka bliskosti i intimne povezanosti s drugom osobom (Klarin, 2004). Zysberg (2012; prema Predrijevac, 2017) ukazuje da emocionalna inteligencija ima određenu zaštitnu ulogu od osjećaja usamljenosti. Stoga smo pretpostavili da će emocionalna inteligencija biti negativno povezana sa usamljenošću. Kao što je i očekivano usamljenost negativno korelira sa mjerama emocionalne inteligencije, ali te korelacije su niskog intenziteta, a statistički značajne samo sa dimenzijama *Regulacija i upravljanje emocijama* i *Uočavanje i razumijevanje emocija*. Hijerarhijskom regresionom analizom utvrđeno je da kontrolna varijabla pol ubačena u prvom koraku nije značajan prediktor usamljenosti adolescenata. Uvođenjem mjera emocionalne inteligencije procenat objašnjenja varijanse kriterijuma iznosi 8.8%. Kao značajni prediktori usamljenosti pokazale su se mjere emocionalne inteligencije *Regulacija i upravljanje emocijama* i *Uočavanje i razumijevanje emocija* dobijene preko upitnika samoprocjene (UEK). U drugom koraku analize pol i dalje nije statistički značajan prediktor ali njegova vrijednost je blizu kritične vrijednosti. Analizom polnih razlika nalazimo da su prosječne vrijednosti ženskih ispitanika u procjeni usamljenosti nešto više, ali da ta razlika nije statistički značajna. Takođe, nešto iznad kritične vrijednosti nalazi se i mjera EI dobijena *Situacionim testom razumijevanja emocija* (STEU) pa ne treba zanemariti ni njenu ulogu u

objašnjenju kriterijuma. Kao što je već rečeno regulacija i upravljanje emocijama predstavlja vrhunac emocionalne zrelosti i podrazumjeva emocionalnu zrelost i na nižim nivoima EI. Razumijevanje i znanje o emocijama kao i sposobnost da se ublaže negativne, a pojačaju pozitivne emocije, a sve u svrhu socijalne adaptacije i rješavanja problema, omogućavaju pojedincu da ostvari adekvatne odnose sa okolinom (Matthews i sar., 2003; prema Lepir, 2016). Furnham i Petrides (2003; prema Yilmaz i sar., 2013) ukazuju na to da pojedinci koji poznaju svoje emocije, te imaju sposobnost uočavanja i adekvatnog izražavanja emocija imaju i kvalitetniji život, uspješniji su u interpersonalnim odnosima, te gledaju na život pozitivnije, prema tome su i manje usamljeni.

Četvrtom hipotezom nastojali smo provjeriti u kakvom je odnosu emocionalna inteligencija sa samopoštovanjem adolescenata. U ranijim istraživanjima nađeno je da je EI snažan prediktor samopoštovanja (Cheung i sar.; prema Vargović, 2018), te da su osobe sa višom EI sposobnije održati pozitivno raspoloženje i više samopoštovanje (Schutter i sar.; prema Rey i sar., 2011). Prema tome očekivali smo pozitivnu povezanost mjera EI i samopoštovanja. Odnosno da mjere EI dobro predviđaju samopoštovanje adolescenata. Naše pretpostavke su u ovom istraživanju djelimično i potvrđene, jer su mjere emocionalne inteligencije dobijene upitnikom samoprocjene (UEK) statistički značajno pozitivno povezane sa samopoštovanjem adolescenata. Te korelacije su niskog do srednjeg intenziteta, a najveća je između samopoštovanja i dimenzije *Regulacija i upravljanje emocijama*. Rezultati sa situacionog testa razumijevanja emocija ne koreliraju značajno sa samopoštovanjem. Hijerarhijskom regresijom smo utvrdili da varijabla pol dodana u prvom koraku nije značajan prediktor samopoštovanja adolescenata. Te da se mladići i djevojke ne razlikuju značajno u procjeni samopoštovanja. Uvođenjem mjera emocionalne inteligencije u drugom koraku postotak objašnjene varijanse kriterijuma iznosio je 18.9%. Kao značajni prediktori samopoštovanja javljaju se mjere emocionalne inteligencije dobijene upitnikom samoprocjene (UEK), *Regulacija i upravljanje emocijama* i *Izražavanje i imenovanje emocija*. Možemo primjetiti da su u pitanju prva i posljednja sposobnost po modelu Mayera i Saloveya. Izražavanje i imenovanje emocija podrazumjeva adekvatno uočavanje i mogućnost preciznog izražavanja emocija, dok regulacija i upravljanje emocijama podrazumjeva prije svega otvorenost prema osjećanjima bila ona ugodna ili neugodna. Jedino ako je osoba svjesna svojih osjećanja i otvorena prema njima, može o njima nešto i naučiti (Matthews i sar., 2003; prema Babić, 2004). Istraživanja pokazuju da su osobe s višom emocionalnom inteligencijom sposobnije održati pozitivno raspoloženje i više samopoštovanje zbog toga što im mogućnost razumijevanja i upravljanja emocijama omogućava zanemarivanje uticaja negativnih događaja

(Schutte i sar. 2002; prema Rey i sar., 2011). Zaključujemo da ukoliko osoba ima razvijenu svijest o svojim i tuđim emocijama i vješto upravlja njima, sebe će prihvatati i uvažavati, te imati i veću svijest o svojim sposobnostima i vrijednostima.

Peta pretpostavka odnosila se na polne razlike kada je u pitanju izraženost emocionalne inteligencije kod adolescenata. Kao što smo i očekivali, a rezultati potvrdili da adolescenti ženskog pola imaju više prosječne vrijednosti na svim mjerama emocionalne inteligencije, ali statistički značajna razlika nađena je samo kod primjene *Situacionog testa razumijevanja emocija*. Ovakvi rezultati se podudaraju sa ranijim istraživanjima koja nalaze da su žene dominantnije u pojedinim aspektima EI kao što je percepcija i emocionalna facilitacija, dok druga ukazuju da su dominantnije u sposobnosti razumijevanja i upravljanja emocijama. Pojedina istraživanja potvrđuju superiornost žena u svim aspektima EI (Fernández – Berrocal i sar., 2012). Dobijeni rezultati se podudaraju sa rezultatima istraživanja Moira i Jessela (1984; prema Pešut, 1999) u kojem je dobijeno da žene imaju veću emocionalnu inteligenciju od muškaraca. Objašnjenje ovakvih rezultata vjerovatno leži u vaspitanju i društvenim normama po kojima je prihvatljivo da djevojčice budu osjećajne i slobodno to pokažu, dok je za dječake tako nešto neprihvatljivo. Brojna istraživanja potvrđuju i biološke i socijalne pretpostavke da su žene emocionalno inteligentnije. Zaključci tih istraživanja su da žene imaju više znanja o emocijama, da bolje i češće izražavaju pozitivne i negativne emocije i da su socijalno kompetentnije (Fernández – Berrocal i sar., 2012).

Doprinos ovog istraživanja ogledao se u pristupiti emocionalnoj inteligenciji kao sposobnosti kako su je koncipirali Mayer i Salovey u svom modelu EI, što znači da smo EI mjerili pored upitnika samoprocjene i situacionim testom razumijevanja emocija. Na osnovu saznanja do kojih smo došli ovim istraživanjem, možemo zaključiti da su naše hipoteze djelimično potvrđene. Emocionalna inteligencija ima značajnu ulogu u vršnjačkim odnosima adolescenata. Međutim, kada analiziramo dva različita pristupa mjerenju EI možemo zaključiti da su dimenzije upitnika emocionalne kompetentnosti (UEK) bolji prediktori vršnjačkih odnosa. Dimenzije upitnika samoprocjene imaju snažnije korelacije sa svim ispitivanim varijablama što se može vidjeti u *Tabeli 4*. Rezultati sa situacionog testa pokazali su se kao značajan prediktor samo kod predviđanja kvaliteta prijateljskih odnosa adolescenata. Dok su pojedine dimenzije sa upitnika samoprocjene bolji prediktori na svim ispitivanim varijablama. Ono što iznenađuje je što ova dva instrumenta koja bi trebalo da mjere istu pojavu imaju izuzetno niske pa čak i negativne međusobne korelacije. Razlog za to su vjerovatno subjektivne procjene ispitanika na upitniku emocionalne kompetentnosti (UEK)

gdje su ispitanici težili da daju što pozitivnije odgovore. Polne razlike nađene su samo na STEU testu dok se na skali samoprocjene EI djevojke i mladići ne razlikuju značajno.

Rezultati ovog istraživanja su svakako dobra smjernica za neka buduća istraživanja ove teme jer su donekle potvrđene naše pretpostavke da EI utiče na odnose sa vršnjacima u adolescenciji. Preporuka je da se obrati pažnja na veličinu i tip uzorka, te da se istraživanjem obuhvati veća regija i uključe adolescenti iz drugih gradova. Takođe, bilo bi dobro porediti mlađe i starije adolescente kako bi se provjerile razlike u EI s obzirom na uzrast pojedinaca i da li EI raste sa dobi. Dobijene nalaze svakako treba usmjeriti u programe za razvijanje emocionalne inteligencije kod adolescenata jer ona je značajna za sve aspekte života pa tako i za odnose sa vršnjacima.

Literatura

- Babić, A. (2004). *Emocionalna inteligencija i neki pokazatelji prilagodbe kod učenika rane adolescentne dobi*. Diplomski rad. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.
- Blekić, M. (2016). *Razvojne komponente emocionalne inteligencije*. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci.
- Bukowski, W. M., Hoza, B. & Boivin, M. (1993). Popularity, Friendship and Emotional Adjustment During Early Adolescence. *New Directions for Child Development*, 60, (23-37). Jossey-Bass Publishers.
- Cvijetović, J. (2014). *Emocionalna inteligencija i kvaliteta prijateljskih odnosa u srednjoj adolescenciji*. Završni rad. Sveučilište u Zagrebu.
- Davis, K., Christodoulou, J., Seider, S. & Gardner, H. (2011). The Theory of Multiple Intelligence. *Cambridge Handbook of Intelligence* (485-503). Cambridge University Press.
- Demir, M. & Urberg, K. (2004). Friendship and adjustment among adolescents. *J. Experimental Child Psychology*, 88, 68-82.
- Fernandez-Berrocal, P., Cabello, R., Castillo, R. & Extremera, N. (2012). Gender Differences in Emotional Intelligence: The Mediating Effect of Age. *Behavioral Psychology*, 20 (1), 77-89.
- Grgić, N., Babić-Čikeš, A. i Ručević, S. (2014). Emocionalna inteligencija, agresivno i prosocijalno ponašanje učenika rane adolescenske dobi. *Život i škola*, 32, 60, 4-60.
- Hajncel, LJ. i Vučenović, D. (2013). Emocionalna inteligencija: modeli i mjerenje 20 godina poslije. *Suvremena psihologija*, 16, 1, 95-113.
- Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 9/2, 249-259.
- Klarin, M. (2004). Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata. *Društvena istraživanja Zagreb*, 6, 74, 1081-1097.
- Kuruzović, N. (2016). Relacije kvaliteta prijateljskih odnosa i obrazaca afektivne vezanosti u adolescentskom periodu. *Psihološka istraživanja*, XIX, 1, 5-22.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Sarić, I. (1998). Usamljenost i samoća studenata: uloga afilijativne motivacije i nekih osobnih značajki. *Društvena istraživanja*, 7, 543-558.
- Lebina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata. *Hrvatska revija za rehabilitaciju istraživanja*, 44, 1, 77-92.

- Lepir, D. (2016). *Emocionalna inteligencija kao prediktor sportskog uspjeha i zadovoljstva bavljenja sportom*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta. Univerzitet u Banjoj Luci.
- MacCann, C. & Roberts, R.D. (2008). New Paradigms for Assessing Emotional Intelligence: Theory and Data. *Emotions*, 8, 4, 340-551.
- Oatley, K. & Jenkins, J. M. (2003). *Razumjevanje emocija*. Naklada Slap.
- Pešut, G. (1999). *Neki aspekti emocionalne inteligencije i zadovoljstva životom*. Diplomski rad. Zadar: Odsjek za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Predrijevac, N. (2017). *Emocionalna inteligencija, samopoštovanje i usamljenost u adolescenciji*. Diplomski rad. Osijek: Odsjek za psihologiju Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Rey L., Extremera N., i Pena M. (2011). Perceived emotional intelligence, self-esteem and life satisfaction in adolescents. *Psychosocial Intervention*, 20, 227-234.
- Salovey, P. i Pizarro, D. A. (2003). The Value of Emotional Intelligence. *Emotional Intelligence*, 16, 263-278.
- Shahzad, S., Nasreen B. (2012). Gender differences in trait emotional intelligence: A comparative study. *Buisness Review*, 7 (2).
- Simel, S., Špoljagić, I. i Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Odnos između popularnosti i prijateljstva. *Život i škola*, 23, 56, 91-108.
- Simić, S. (2017). *Poređenje uloge kognitivne sposobnosti i emocionalne kompetencije pri prepoznavanju facijalnih ekspresija*. Master teza. Odsjek za psihologiju Univerziteta u Banjoj Luci.
- Takšić, V. (2002). Upitnici emocionalne inteligencije (kompetentnosti) UEK. U K. Lacković Grgon, A. Proroković, V. Čubela i Z. Penezić, *Zbirka psihologijskih skala i upitnika* (27-44). Filozofski fakultet u Zadru.
- Takšić, V., Mohorić, T. i Munjas, R. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Pregledni rad*. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vargović, A. (2018). Odnos *emocionalne inteligencije, samopoštovanja i samohendikepiranja*. Diplomski rad. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Vučenović, D., Takšić, V. i Hajncl, L.J. (2014). Razvoj emocionalne inteligencije u obiteljskom okruženju i utjecaji emocionalne inteligencije na smanjenje poteškoća u ponašanju. *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, (275-296). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Yilmaz, H., Hamarta, E., Arslan, C i Deniz, M. E. (2013). An investigation of loneliness, self – esteem and emotional intelligence skills in university students. *International Jurnal of Academic Research*, 5(1), 205-209.

PRILOZI

Instrumenti korišteni u istraživanju

Instrumenti korišteni u istraživanju

- Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić, 2002);
- Jedan aitem opšte usamljenosti;
- Upitnik kvaliteta prijateljskih odnosa;
- Upitnik prihvaćenosti u školi;
- Skala samopoštovanja;
- Upitnik sociodemografskih karakteristika

Dragi učesnici istraživanja, pred vama se nalazi upitnik kojim želimo da ispitamo vezu između različitih psiholoških karakteristika među srednjoškolcima. Istraživanje se izvodi u svrhu izrade master teze na studiju psihologije (Univerzitet u Banjoj Luci). Upitnik je anonimn i podaci će se koristiti isključivo u naučne svrhe. Molimo vas da pažljivo pročitate svako pitanje i na njih odgovarate što iskrenije. Ukoliko ste zainteresovani da saznate nešto o rezultatima ovog istraživanja, pošaljite email na adresu: sanja_kos@hotmail.com

ECSA. Tvrdnjama iz ovog upitnika želimo da ispitamo kako se obično osjećaš i kako razmišljaš u određenim situacijama. Potrebno je da označiš koliko se ponuđene tvrdnje odnose na tebe tako što za svaku tvrdnju treba da zaokružiš jedan od brojeva u kojoj mjeri se slažeš sa njima:

1= nimalo 2= u maloj mjeri 3= umjereno 4= u velikoj mjeri 5= u potpunosti

Na postavljena pitanja treba da odgovaraš prema prvom dojmu i ne treba previše da razmišljaš.

1. Iz neugodnih iskustava učim kako se ubuduće ne treba ponašati.	1	2	3	4	5
2. Kad me neko pohvali ili nagradi, radim s više motivacije/elana.	1	2	3	4	5
3. Kad sam dobro raspoložen, teško me je oneraspoložiti.	1	2	3	4	5
4. Kad sam dobrog raspoloženja, svaki mi se problem čini lako rješiv.	1	2	3	4	5
5. Lako mogu da uvjerim blisku osobu da nema razloga za zabrinutost.	1	2	3	4	5
6. Pokušavam održati svoje dobro raspoloženje.	1	2	3	4	5
7. Svjesno nastojim ublažavati neugodne emocije, a pojačati pozitivne.	1	2	3	4	5
8. Mogu dobro izraziti svoje emocije.	1	2	3	4	5
9. Lako mogu opisati riječima kako se osjećam.	1	2	3	4	5
10. Mogao/la bih opisati riječima svoje trenutno emocionalno stanje.	1	2	3	4	5
11. Većinu svojih osjećanja mogu lako imenovati.	1	2	3	4	5
12. Gotovo uvijek mogu riječima opisati svoje osjećaje i emocije.	1	2	3	4	5
13. Prema izrazu nečijeg lica mogu prepoznati njegova/njena osjećanja.	1	2	3	4	5
14. Primijetim kada neko nastoji da prikrije loše raspoloženje.	1	2	3	4	5

15. Primijetim kada neko osjeća krivicu.	1	2	3	4	5
16. Mogu tačno odrediti emocije neke osobe ako je posmatram u društvu.	1	2	3	4	5
17. Uočim kada se neko ponaša različito od onoga kako je zaista raspoložen.	1	2	3	4	5

US. Sveukupno gledano, koliko često se osjećaš usamljeno? (*zaokruži jedan odgovor*)

1) Nikad 2) Rijetko 3) Povremeno 4) Često 5) Gotovo stalno

IFS. Ovaj upitnik se sastoji od 8 tvrdnji koje se odnose na tvoje prijateljske odnose i one van škole i one u školi. Potrebno je da označiš koliko se ponuđene tvrdnje odnose na tebe tako što ćeš za svaku od njih zaokružiti onaj broj koji označava u kojoj mjeri se slažeš sa tvrdnjama:

1= *nimalo* 2= *u maloj mjeri* 3= *umjereno* 4= *u velikoj mjeri* 5= *u potpunosti*

Imam prijatelja/e:					
...s kojima sam slobodan/na da potpuno otvoreno pričam o skoro svemu.	1	2	3	4	5
...koji mi se povjeravaju o svom ljubavnom životu.	1	2	3	4	5
...s kojima osjećam veliku bliskost.	1	2	3	4	5
...s kojima volim da provodim vrijeme nasamo.	1	2	3	4	5
...s kojima jedva čekam da podijelim svoja nova iskustva.	1	2	3	4	5
...na koje se mogu osloniti da će mi priteći u pomoć kad god to zatreba.	1	2	3	4	5
...s kojima rado sarađujem (npr. školske obaveze i projekti, muzički bend).	1	2	3	4	5
...s kojima dijelim svoje tajne/intimnosti, jer znam da će ih čuvati.	1	2	3	4	5

PRH. Sjedeći upitnik se sastoji od 6 tvrdnji koje se odnose na tvoje društvene odnose sa vršnjacima u školi. Brojevi odgovora imaju sljedeća značenja:

1) Uopšte se NE slažem 2) Ne slažem se 3) Slažem se 4) Potpuno se slažem

1. Osjećam se kao stranac (ili isključen/a iz dešavanja) u školi.	1	2	3	4
2. Lako sklapam prijateljstva u školi.	1	2	3	4
3. Osjećam da pripadam svojoj školi.	1	2	3	4
4. Osjećam se neugodno i kao da ne pripadam svojoj školi.	1	2	3	4
5. Čini mi se da se dopadam drugim učenicima.	1	2	3	4
6. Osjećam se usamljeno u školi.	1	2	3	4

SP. Na sljedećem upitniku opiši u kojoj mjeri si saglasan/na sa sljedećim tvrdnjama u vezi sa osjećanjima o sebi:

1= *nimalo* 2= *u maloj mjeri* 3= *umjereno* 4= *u velikoj mjeri* 5= *u potpunosti*

1. Volim sebe baš onakvog/onakvu kakav/va jesam.	1	2	3	4	5
2. Sve u svemu, sposoban/na sam barem onoliko koliko i većina mojih vršnjaka.	1	2	3	4	5
3. Ponosan/na sam na svoja dosadašnja postignuća.	1	2	3	4	5

Tvoj pol M Ž Tvoje godine _____

MOLIMO TE DA PROVJERIŠ DA LI SI NA SVA PITANJA ODGOVORIO/LA.

VELIKO HVALA NA POMOĆI!

Biografija

Sanja Kos rođena je 28.8.1990. godine u Prijedoru. Osnovnu školu „Petar Kočić“ završila je u Prijedoru. Srednju školu završila je 2009. godine u „Ugostiteljsko – ekonomskoj školi“ u Prijedoru i stekla zvanje ekonomski tehničar. Iste godine upisuje studij psihologije na Filozofskom fakultetu, Univerziteta u Banjoj Luci. Osnovne studije psihologije završila je 2012. godine, a master studije je upisala te iste godine. Tokom studija aktivno je volontirala preko različitih nevladinih organizacija. Prvo radno iskustvo stekla je u JU OŠ „Jovan Dučić“ Lamovita, školske 2016/2017., te položila stručni ispit za rad u obrazovnoj ustanovi u novembru 2017. godine. Tokom školske 2018/2019. godine radila je kao školski psiholog u JU OŠ „Kozarac“ Kozarac, a trenutno je zaposlena u JU OŠ „Desanka Maksimović“ Prijedor.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада **Сања Кос**

Датум, мјесто и држава рођења аутора **28.08.1990. Приједор, БиХ**

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања **Филозофски факултет, Унивезитет у Бањој Луци, 2012.**

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора -

Наслов завршног/дипломског рада аутора -

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада

Дипломирани психолог 180 ECTS

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада

Мастер психолог 300 ECTS

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен

Филозофски факултет, Унивезитет у Бањој Луци

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране

Емоционална интелигенција као предиктор квалитета пријатељских односа и прихваћености од стране вршњака у адолесценцији, 09. 06. 2020.

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику **S260**

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада

1. проф. др Александра Хацић, ментор
2. проф. др Славица Тутњевић, члан
3. проф. др Синиша Лакић, члан

У Бањој Луци, 29.05.2020.

Декан
проф. др Срђан Душанић

KOMISIJA ZA OCJENU MASTER RADA "EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI " KANDIDATKINJE SANJE KOS

NAUČNO-NASTAVNOM VIJEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
BANJA LUKA

Na sjednici Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta održanoj 11.3.2020. godine (rješenjem br. 07/3.490-8/20) imenovana je komisija za ocjenu master rada "EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI" kandidatkinje Sanje Kos, u sastavu:

1. vanredni profesor dr Aleksandra Hadžić, Filozofski fakultet Banja Luka, predsjednik, mentor;
2. vanredni profesor dr Siniša Lakić, Filozofski fakultet Banja Luka, član;
3. vanredni profesor dr Slavica Tutnjević, Filozofski fakultet Banja Luka, član.

Nakon uvida u master rad, Komisija podnosi sljedeći:

IZVJEŠTAJ
o ocjeni master rada *Sanje Kos*

1. *Obim i struktura master teze*

Master rad "EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI" kandidatkinje Sanje Kos ima uobičajenu i adekvatnu strukturu master teze iz psihologije zasnovane na empirijskom istraživanju. Napisan je na 30 stranica teksta sa proredom 1.5. Obuhvata sledeće cjeline:

1. Rezime (1-2. str.)
2. Uvod (4-14. str.)
3. Metod (14-17. str.)
4. Rezultati (17-26. str.)
5. Diskusija (26-29. str.)
6. Zaključak (29-31. str.)
7. Literatura (31-33 str.)
8. Prilozi (33-36 str.)

Rezime je napisan na srpskom i engleskom jeziku i ukratko predstavlja problem istraživanja, metodski pristup i najbitnije nalaze.

Prvo poglavlje sastoji se od jednog naslova u okviru kog se nalazi 8 podnaslova koji sadrže postavljenu teorijsku osnovu istraživanja, određen problem i cilj, te hipoteza istraživanja. Drugo poglavlje obuhvata pet podnaslova sa detaljnim opisom metoda istraživanja, uzorka, instrumenata, postupaka i statističke obrade. Treće poglavlje obuhvata četiri naslova posvećena različitim aspektima rezultata. Četvrto, peto, šesto i sedmo poglavlje su integralni.

Tekst rada prožima 9 grafikona, a rad sadrži 13 tabela sa prikazima rezultata. U spisku je 29 bibliografskih jedinica, od kojih je 7 stranih autora. U prilogima se nalaze instrumenti koji su korišteni u istraživanju.

2. *Teorijska zasnovanost i metodološka utemeljenost istraživanja*

Oslanjajući se na relevantne teorije i naučno-istraživačke radove, kandidatkinja je sažeto izložila osnovna teorijska polazišta relacija emocionalne inteligencije, kvaliteta prijateljskih relacija i doživljaja prihvaćenosti mladih na kraju perioda srednje adolescencije. Dodatni doprinos rada ogleda se u primjeni dva različita instrumenta za mjerenje emocionalne inteligencije, od kojih je jedan instrument koji koristi samoprocjenu ispitanika, a drugi situacioni test razumijevanja emocija, što će obezbjediti poređenje relacija u situaciji kada je emocionalna inteligencija mjerena na različite načine.

Na osnovu ranijih istraživanja emocionalne inteligencije, uočava se da je emocionalna inteligencija izuzetno važna razvojna komponenta, a posebno u periodu adolescencije, kada na razvoj veliki uticaj imaju i vršnjaci. Međutim, rijetka su istraživanja koja su se bavila ispitivanjem odnosa emocionalne inteligencije i prijateljskih odnosa kod adolescenata. Odnosno pitanjem kako emocionalna inteligencija utiče na odnos sa vršnjacima. Zbog toga je kao *osnovni problem rada* postavljeno pitanje utvrđivanja u kojoj mjeri emocionalna inteligencija predviđa kvalitet prijateljskih odnosa i prihvaćenost od strane vršnjaka u adolescenciji. Istraživanja koja su se bavila pomenutim konceptom bazirana su uglavnom na mjerenju emocionalne inteligencije pomoću skala samoprocjene. Pored primjene skale samoprocjene, doprinos ovog istraživanja predstavlja primjena situacionog testa razumijevanja emocija, odnosno pristup emocionalnoj inteligenciji kao sposobnosti kako su je koncipirali Mayer i Salovey u svom modelu emocionalne inteligencije.

Cilj istraživanja predstavlja ispitivanje u kojoj mjeri emocionalna inteligencija, koncipirana kao sposobnosti razumijevanja emocija, predviđa kvalitet prijateljskih odnosa i prihvaćenosti od strane vršnjaka u adolescenciji. Pored toga, ispitana je i povezanost emocionalne inteligencije sa usamljenošću i opštim samopoštovanjem. U praktičnom

smislu dobijeni rezultati mogu biti podsticaj za kreiranje i primjenu različitih programa namjenjenih adolescentima.

U metodološkom dijelu predstavljeni su metod, uzorak, instrumenti, te postupak ispitivanja i postupci obrade podataka. Prema kriterijumu eksperimentalne kontrole u pitanju je neeksperimentalno istraživanje gdje su sve varijable registrovane, a prema vrsti varijabli riječ je o korelacionom tipu nacрта. Prema uslovima izvođenja u pitanju je terensko istraživanje, a prema trajanju praćenja ispitivane pojave spada u transverzalno istraživanje.

Instrumenti: Nezavisna (prediktorska) varijabla *emocionalna inteligencija* je numerička, registrovana varijable, operacionalno definisana sumiranjem skorova na STEU testu, kao i skorom na Upitniku emocionalne kompetencije (UEK 45).

Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić, 2002) skraćena je verzija Upitnika emocionalne inteligencije UEK-136. Upitnik sadrži tri subskale: Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija (15 stavki), Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija (14 stavki), Sposobnost upravljanja emocijama (16 stavki). Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (uopšte ne) do 5 (u potpunosti da). Pouzdanost cijelog upitnika u različitim uzorcima je od 0,88 do 0,92 (Takšić, 2006). Na osnovu psihometrijskih karakteristika iz ranijeg istraživanja na našoj populaciji (Lepir, 2016), a za potrebe izrade master teze (Simić, 2017), izdvojeno je 17 stavki koje su očuvale adekvatnu internu konzistentiju skala i koje su imale dovoljno visoke korelacije sa sumacionim skorovima pune verzije. Koeficijenti interne konzistentnosti za ovaj instrument su: $\alpha = .84$, $\omega = .83$ (Simić, 2017). U ovom istraživanju korištena je pomenuta skraćena verzija upitnika emocionalne kompetentnosti korištena i u istraživanju Simić (2017).

Situacioni test razumijevanja emocija (Situational Test of Emotional Understanding, MacCann & Roberts, 2008) sadrži 42 situacije/stavke. Konstruisan je na osnovu Rosemanove strukturalne teorije (2001). Primjer stavke iz ovog testa: „Damir je kasno uveče došao kući nakon što se završila njegova omiljena serija na televiziji. Damirov cimer je snimio emisiju za njega. Damir najvjerovatnije osjeća? a) iznenađenje. b) nadu. c) ponos. d) olakšanje. e) zahvalnost“. Ispitanik ima zadatak da za svaku situaciju od ukupno 5 ponuđenih odgovora/emocija zaokruži onu emociju za koju smatra da će se najvjerovatnije javiti u datim uslovima. Za svaku situaciju u testu postoji jedan tačan odgovor za koji se dobija jedan bod, a za ostale netačne odgovore se ne dobijaju bodovi. Za potrebe istraživanja emocionalne kompetencije pri prepoznavanju facijalnih ekspresija (Simić, 2017) izdvojena je 21 stavka sa najvišim zasićenjem na identifikovanom prvom glavnom faktoru dobijenom na podacima prikupljenim na našoj populaciji (Lepir, 2016), a koje je korištena i u ovom istraživanju. Koeficijenti interne konzistentnosti za ovaj test su: $\alpha = .75$, $\omega = .76$.

U zavisne (kriterijumske) varijable spada *kvalitet prijateljstva* kao numerička varijabla mjerena upitnikom prijateljskih odnosa i *prihvaćenost od strane vršnjaka* mjerena

upitnikom prihvaćenosti u školi.

Upitnik kvaliteta prijateljskih odnosa sadrži 8 ajtema koji su vezani za različite aspekte prijateljstva. Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (nimalo) do 5 (u potpunosti). U ranijem neobjavljenom istraživanju (Praštalo, Tučić, Štrkonjić i Lakić, 2019) je dobijena adekvatna jednofaktorska struktura instrumenta i zadovoljavajuće mjere interne konzistentnosti: $\alpha = .86$, $\omega = .87$.

Upitnik prihvaćenosti u školi sastoji se od 6 stavki koje se odnose na društvene odnose sa vršnjacima u školi, a koje su korištene i u PISA istraživanju 2018. godine. Na uzorku od 5856 učenika iz škola u BiH, uočena je adekvatna jednofaktorska struktura (sa dodatnim faktorom metoda usmjerenosti tvrdnji) sa zadovoljavajućim pokazateljima interne konzistentnosti: $\alpha = .78$, $\omega = .78$.

Ispitan je i odnos emocionalne inteligencije sa usamljenošću i opštim samopoštovanjem. *Usamljenost* je mjerena jednim ajtemom sa petostepenom skalom odgovora, koja ukazuje na učestalost doživljaja usamljenosti gdje je 1 (nikad), a 5 (gotovo stalno). Ova stavka predstavlja direktnu mjeru usamljenosti koja se koristi za starije od 16 godina. Ovakav princip (gdje se mogu varirati opisi na petostepenoj skali) je korišten u mnogobrojnim istraživanjima i jedan je od preporučenih načina procjenjivanja Službe za državnu statistiku Velike Britanije. *Samopoštovanje* je mjereno putem troajtemске skale sačinjene za potrebe istraživanja. Tri aspekta koja se procjenjuju su globalni afektivni odnos prema sebi, komparativna percepcija sposobnosti i osjećaj ponosa na dosadašnja postignuća. Ispitanici uz pomoć Likertove skale procjenjuju slaganje sa svakom tvrdnjom na skali od 1 (nimalo) do 5 (u potpunosti).

Rezultati su predstavljeni u tabelama i devet grafikona, i interpretirani prema cjelinama koje su odredile hipoteze koje je kandidatkinja postavila. Svi podaci su obrađeni primjenom statističkog programa, pri čemu su odabrane adekvatne statističke procedure.

U prvoj cjelini izneseni su rezultati koji se odnose na predviđanje kvaliteta prijateljskih odnosa adolescenata na osnovu mjera emocionalne inteligencije. Druga cjelina je obuhvatila rezultate koje se odnose na predviđanje prihvaćenosti od strane adolescenata na osnovu mjera emocionalne inteligencije. Treća cjelina obuhvata korelacije mjera emocionalne inteligencije sa samopoštovanjem i usamljenošću, a četvrta cjelina obuhvata polne razlike u izraženosti emocionalne inteligencije.

U cjelini gledano, može se dati ocjena da je ovo istraživanje uspješno teorijski utemeljeno i da je kreiran prikladan metodološki koncept istraživanja, kao i da su rezultati adekvatno interpretirani.

3. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja su detaljno i korektno su prikazani i analizirani, a ovdje navodimo glavne rezultate.

- Na osnovu saznanja do kojih kandidatkinja došla ovim istraživanjem, možemo zaključiti da su postavljene hipoteze djelimično potvrđene.
- Emocionalna inteligencija statistički značajno korelira sa kvalitetom prijateljskih odnosa. Kao značajni prediktori kvaliteta prijateljskih odnosa javljaju se, *Uočavanje i razumjevanje emocijama* i ukupan skor sa *Situacionog testa razumjevanja emocija*. Na osnovu takvih rezultata zaključeno je da oni adolescenti koji imaju razvijen treći nivo emocionalne inteligencije po Mayeru i Salovey, sposobnost razumjevanja i analiziranja emocija, svoje prijateljske odnose procjenjuju kao kvalitetne.
- Kao značajan prediktor prihvaćenosti od strane vršnjaka javila se mjera emocionalne inteligencije dobijena upitnikom samoprocjene, *Regulacija i upravljanje emocijama*. Ovakvi rezultati ukazuje na to da se adolescenti koji uspješno regulišu i upravljaju emocijama osjećaju prihvaćenijim od svojih vršnjaka. Ova dimenzija predstavlja najviši nivo razvijenost emocionalne inteligencije, te se smatra vrhuncem emocionalne zrelosti.
- Kada je u pitanju odnos emocionalne inteligencije sa samopoštovanjem i usamljenošću adolescenata pronađena je očekivano pozitivna povezanost mjera emocionalne inteligencije sa samopoštovanjem adolescenata i negativna povezanost emocionalne inteligencije sa usamljenošću. Mjere emocionalne inteligencije dobijene upitnikom samoprocjene statistički značajno koreliraju sa samopoštovanjem, dok to nije slučaj sa ukupnim skorom sa *Situacionog testa razumjevanja emocija*. Usamljenost statistički značajno i negativno korelira samo sa dimenzijama, *Regulacija i upravljanje emocijama* i *Uočavanje i razumjevanje emocija*, što ukazuje da se oni adolescenti koji dobro prepoznaju i razumiju emocije drugih, te vješto upravljaju emocijama, manje osjećaju usamljeno.
- Adolescenti ženskog pola imaju više prosječne vrijednosti na svim mjerama emocionalne inteligencije, ali statistički značajna razlika nađena je samo kod primjene *Situacionog testa razumjevanja emocija*. Ovakvi rezultati su i očekivani i podudaraju se sa ranijim istraživanjima koja nalaze da su žene emocionalno inteligentnije.
- Rezultati ovog istraživanja predstavljaju dobru smjernicu za buduća istraživanja ove teme jer su djelomično potvrđene pretpostavke da emocionalna inteligencija utiče na odnose sa vršnjacima u adolescenciji.
- Kandidatkinja je formulisala i preporuke za buduća istraživanja koja se odnose na veličinu i tip uzorka, te da se istraživanjem obuhvati veća regija i uključe adolescenti iz drugih gradova. Takođe, bilo bi dobro porediti mlade i starije adolescente kako bi se provjerile razlike u emocionalnoj inteligenciji s obzirom na uzrast pojedinaca i da li emocionalna inteligencija raste sa uzrastom. Takođe je ukazano i na nedostatke koji se tiču korištenih skale samoprocjene u kojima ispitanici teže da daju socijalno poželjne odgovore.

4. Zaključci i prijedlog

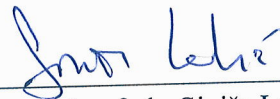
Komisija zaključuje da rad „*EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KAO PREDIKTOR KVALITETA PRIJATELJSKIH ODNOSA I PRIHVAĆENOSTI OD STRANE VRŠNJAKA U ADOLESCENCIJI*“ Sanje Kos ispunjava kriterijume predviđene za izradu i odbranu master rada na drugom ciklusu Studijskog programa psihologije, te predlaže Nastavno-naučnom vijeću Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci da ovaj Izvještaj prihvati i imenuje komisiju za njegovu odbranu.

Banja Luka, april 2020.

ČLANOVI KOMISIJE:

(prof. dr Aleksandra Hadžić)

(prof. dr Siniša Lakić)

(prof. dr Slavica Tutnjević)

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

**Изјављујем да је
мастер/магистарски рад**

Наслов рада: Емоционална интелигенција као предиктор квалитета пријатељских односа и прихваћености од стране вршњака у адолесценцији

Наслов рада на енглеском језику: Emotional intelligence as a predictor of friendship quality and peer acceptance in adolescence

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, 29.05.2020.

Потпис кандидата

Саша Кос

Изјава 2

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Емоционална интелигенција као предиктор квалитета пријатељских односа и прихваћености од стране вршњака у адолесценцији

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. **Ауторство - некомерцијално - без прераде**
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, 29.05.2020.

Потпис кандидата

Санџа Зос

Изјава 3

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора Сања Кос

Наслов рада Емоционална интелигенција као предиктор квалитета пријатељских односа и прихваћености од стране вршњака у адолесценцији

Ментор проф. др Александра Хацић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, 29.05.2020.

Потпис кандидата

Сања Кос